

PODJEBRAD
GYÖRGY

FRANTIŠEK ŠMAHEL

PODJEBRAD GYÖRGY

ÉLETEK ÉS KOROK

SZERKESZTI: H. BALÁZS ÉVA

MAGYAR TÖRTÉNELMI TÁRSULAT

FRANTIŠEK ŠMAHEL

PODJEBRAD GYÖRGY

AKADÉMIAI KIADÓ,

BUDAPEST 1967

FORDÍTOTTA: OLÁH JÓZSEF

LEKTORÁLTA: SZÉKELY GYÖRGY

500146

NYELV
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1967

Printed in Hungary

TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Könyvtár 641 /196 8 sz.

BEVEZETÉS

Ez a szó: huszita — Csehországban sokat jelentett és jelent ma is. Éppen ezért a „huszita király” — Podjebrad György — alakja a cseh történelmi tudatban egészen rendkívüli helyet kapott. A cseh trónon ő az utolsó cseh származású férfi, s az sem közömbös, hogy kétségtelenül tehetséges és hatalmas uralkodó. Nem volt zsarnok híre, s ez elég ahhoz, hogy „népi” királynak tartsák. A tisztelethez és csodálathoz közel áll az idealizálás, főként akkor, ha a történelmi argumentáció a nemzeti önrendelkezés gondolatának hordozója, amint ez a XV. század második felének Csehországában volt. Nem hiányoztak azonban a bíráló hangok

sem. Látni kellett, hogy Csehország Podjebrad György kormányzásának idején már régóta nem az első taboriták és trocnovi Jan Žižka forradalmi országa volt, hogy György megengedte a Cseh Testvérek mozgalmának üldözését, amelyben noha némileg egyoldalú, de mégis figyelemre méltó módon fejlődött a cseh reformáció eszméje, és hogy az ország legnagyobb veszélyeztetése idején nem támaszkodott a népi rétegekre. Nem kisebb jelentőségűek voltak a felekezeti és nemzeti jellegű kérdések sem. A katolikus történészek szemében a huszita természetesen más fényben tűnt fel, nem is említve már a német polgári történészeket, akiknek eo ipso németellenes volt minden, ami cseh. Tehát Podjebrad György megítélésében nem mindig érvé-

nyesültek valóban tudományos mértékek
Az óhaj gyakran volt a gondolat szülő-
atyja, megfeledkeztek arról, hogy senki
sem cselekszik úgy, ahogy az egyik vagy
másik történész elképzelése szerint csele-
kednie kellene.

„A FÉRFI, AKIT A KIRÁLYSÁG LEGNAGYOBB RÉSZE KÖVET”

Senki sem választhatja meg a kort, amelybe beleszületik, még a jövőendő király sem. Senki sem választhatja meg a szüleit sem.

Poděbradyi és Kunštáti György (Jiří z Poděbrad a z Kunštátu) fiatalkoráról nem sokat tudunk. 1420 áprilisában született tisztes főnemesi családból, am azonban nem gátolta a korabeli rossz nyelveket, hogy ne vonják kétségbe egyiket is, másikat is. Vajon Anna z Vartenberka, Viktorin z Kunštátu a na Poděbradech főnemes felesége Hořovicében, Horažďovicében, Bouzovban, Perštejnben vagy Poděbradyban szülte-e meg fiát — ezek mind ennek a hatalmas nem-

zetségnek a birtokai és székhelyei voltak —, nem tudni. Valószínűleg azonban mégiscsak Poděbradyban, ott ebben egyébként sohasem kételkedtek. Ne törődjünk egy másik hagyománnyal sem, amely szerint a fiatal György keresztapja trocnovi Jan Žižka, a leghíresebb cseh harcos volt. Meg se kellene ezt említeni, ha a haldokló Žižka nem nevezte volna meg Viktorin z Kunštátu főurat is azok között „a kedves és hű testvérek és csehek” között, akikre seregét és az isteni igazság védelmét bízta. Valóban egy, az egyesült huszita seregeknek a keresztesek felett az 1426. évi Ustí melletti csatában aratott győzelmét megéneklő szerzeményben olvashatjuk, hogy

Viktorin Kunštát, főnemes Boček,
mind igaz hős volt, jól tudjad meg:
akik pediglen ezt láttanak,
azok még többet is mondhatnak.

A versben említett „főnemes Boček”
Podjebrad György nagybátyja volt, 1427-
től pedig, amikor a huszonnégy éves
Viktorin meghalt, gyámja is. De nem
sokáig, mivel fivérét csupán három évvel
élte túl. A kiskorú Györgyöt a Podjebrad-
ág utolsó férfi tagja, Heralt z Kunštátu
vette pártfogásba. Vele került el a tizen-
négy éves György a lipanyi csataterre,
amennyiben Györgyöt és nem Heraltot
azonosítjuk azzal a „Poděbradyban szé-
kelő Herant z Kunštátu fiatal főnemes-
sel”, akit az egyik krónikaíró a csata
résztvevői között sorol fel. Akár így volt,

akár másként, nem egy cseh történész inkább nem ismerte fel a későbbi „huszita királyt” a lipanyi főnemesi liga oldalán.

Ezen nincs mit csodálkozni. A Lipany melletti csatában 1434 májusában két cseh sereg csapott össze életre-halálra. A testvérgyilkos csatából a kelyhes és katolikus főuraknak a prágai polgárok által támogatott ligája került ki győztesen. A huszita forradalom radikális szárnyának csapatait teljesen szétverték, úgyhogy a döntő politikai hatalom az országban a főnemesi liga vezetőinek kezébe került. Végét jelenti-e tehát a lipanyi csata a huszita forradalomnak? Számos történész nemrégiben még így vélekedett. A mai csehszlovák történetírásban azonban egyre jobban érvényre

jut az a felfogás, hogy Lipany csupán a forradalom radikális polgári koncepciójának a végét jelentette. Magát a forradalmat azonban nem verték le, mivel sajátos és a csehországi feltételek között egyedül lehetséges kifejlése éppen a kompromisszumos szárny győzelme volt. Ezt nem csupán az események további fejlődése bizonyítja, hanem a katolikus egyház meg nem szűnő érdeklődése is a „cseh kérdés” végleges megoldása iránt.

Az egyház hatalmasai és ideológusai hosszú ideig nem tulajdonítottak nagyobb fontosságot a huszita pártok közti ellentéteknek, noha tudtak ezekről. Az ő szempontjukból eretnek és a „rend” ellensége volt az egyszerű paraszt a táborita seregben éppen úgy, mint a prágai polgár, az egyetemi magiszter vagy a köznemes,

ha a kelyhesekhez állt. Sőt az egyház szemében a cseh társadalom legfelső rétegeinek eretneksége még veszélyesebb volt, mivel ezek egyrészt megszűntek az egyház világi hatalmi karja lenni a népi eretnység elleni harcban, másrészt példájukkal (az egyházi vagyon szekularizálásával) követésre csábíthattak volna másutt is. Hogy ez az aggodalom nem volt indokolatlan, az száz évvel később megmutatkozott az egész európai reformációban. A huszita jobboldallal való — még ha bármennyire is képmutató — ideiglenes szövetkezés ugyanis precedensül szolgálhatott további elszakadó irányzatok számára, tekintet nélkül arra, hogy ez a szövetkezés már önmagában is a gyöngeség és meghátrálás jele volt az egyházi dogmatika egyébként érinthetet-

len szférájában. Ezért is igyekezett az egyház mindenképpen kiirtani a csehországi eretnekséget mint egészet, amivel viszont tulajdon érdekei ellenére, de facto megteremtette a feltételeket a növekvő ellentétek tompítására a huszita pártokon belül, méghozzá éppen abban a pillanatban, amikor döntő csapásokat osztogatott. Csak a keresztes hadjáratok siralmas balsikere után kerekedett felül a bázeli zsinati körökben az a taktika, hogy a huszitizmust fokozatosan kell felszámolni; belső ellentéteinek felhasználásával. Ezáltal egyben meglazultak azok a kölcsönös kötelek, amelyek az egész ország veszélyeztetettsége idején egymáshoz fűzték az egyes pártokat, s egyben ez tette lehetővé a huszita jobboldalnak, hogy teljes mértékben kiharcolja

a forradalmon belül azt, ami a maga érdekeinek megfelel.

Bizonyos, hogy a lipanyi főnemesi ligának kimondottan osztályjellege volt, s az adott pillanatban közös érdeke az is, hogy egységesen járjon el a forradalom radikális erőivel szemben. Egyidejűleg azonban kezdettől fogva komoly rések mutatkoztak ebben a szövetségben. Mit is ért el ténylegesen a liga katolikus szárnya s ennek révén az egyház? Mindenekelőtt a radikális huszitizmus katonai leverését. Az egész siker értékét azonban erősen csökkentette már az a tény, hogy ez a győzelem a huszita jobboldallal való szövetkezés eredménye volt. Az adott helyzetben az egyház nemcsak, hogy nem volt képes hasonló megsemmisítő csapást mérni ideiglenes szövetségére, hanem

még garantálnia is kellett annak minimális programját és forradalmi eredményeit az úgynevezett bázeli compactátákban. Annak ellenére, hogy cseh szempontból a négy prágai pontra vonatkozó korábbi követelésekhez képest a compactáták nagy meghátrálást jelentettek, mégis a huszitákkal folytatott bázeli tárgyalás után a kezdődő európai reformáció további rendkívül fontos sikerének tekinthetők. Igazi jelentőségüket elsősorban az bizonyította, hogy a cseh trónra lépése előtt Zsigmond császárnak is ünnepélyesen meg kellett őket erősítenie, s köteleznie kellett magát arra, hogy nem fogja visszakövetelni az elvett egyházi és királyi birtokokat. De a huszita jobboldal sem tekinthette az elért eredményeket oknak a megelégedésre. A compactáták ugyan

jogilag hatályba léptek, nem volt azonban biztosíték arra, hogy ezeket valóban meg is fogják tartani, és hogy a huszita jobboldalnak sikerülni fog megvédenie forradalmi vívmányait.

Annak ellenére, hogy Zsigmondnak számolnia kellett az ország kelyhespárti többségével, az erős huszita öntudattal és a személyével szemben megnyilvánuló ellenszenvvel, mégis észrevétlenül erősítette a katolikus főnemesség pozícióit, hogy így készítse elő a feltételeket a huszitizmus előtti viszonyok későbbi teljes restaurálására és az ország rekatolizálására. Csak idő kérdése volt, mikor ébrednek ennek a veszélynek a tudatára az ideológiailag és szervezetileg szétforgácsolt huszita ellenzék képviselői. Hogy minden részletakció előre kudarcra van

ítélve, az igen hamar bebizonyosodott Zsigmond 1437-ben bekövetkezett halálával a Habsburg Albert utódlási jogával kapcsolatban.

Albert elismerését már Zsigmond császár igyekezett keresztülvinni. Eredménytelenül, mert azon a vitás kérdésen kívül, hogy vajon Albert saját jogigénye révén vagy szabad választás útján kerül-e a cseh trónra, még egy újabb akadály is jelentkezett Jagelló Kázmér lehetséges ellenjelölése formájában, akit a huszita nemesség radikálisabb része támogatott, s akit szorosán vett önző indokokból előnyben részesített Zsigmond uralomvágyó felesége, Borbála is. Kázmér elfogadása mellett nem csupán az szólt, hogy mint szláv dinasztiából származó uralkodó elfogadhatóbbnak tűnt a csehek

számára, hanem életkora is. Kázmér ekkor ugyanis mindössze tízéves volt, ami gyámsági kormányzást jelentett volna, s ebben, érthetően, párthívei akartak a hangadók lenni. Ez nem elhanyagolható dolog, mivel egyébként az lehetne a látszat, hogy a lengyel királyjelölt hívei magasabb indítékok alapján jártak el, mint ellenfeleik.

Az 1434. évi decemberi országgyűlésen a lengyel párt távollétében került sor Habsburg II. Albert cseh királlyá választására. A választást az is bonyolította, hogy az országgyűlésről kivonult a kelet-csehországi főurak befolyásos csoportja, melynek élén Hynce Ptáček z Pirkštejna állt; ez a csoport az országgyűlés ingadozó centrumát alkotta. Később azonban hozzájárult Albert megválasztásához azzal

a feltétellel, hogy megfelelő biztosítékokat fog kapni a választási hitlevélben. Amikor Albert nem volt hajlandó respektálni a szóban forgó feltételeket, a csoport a Habsburg-ellenes ellenzékhez csatlakozott, amely 1438 májusában véglegesen Kázmér lengyel herceg mellett döntött. A két párt harctéren készült összemérni erejét.

A hadiszerencse Albertnek kedvezett, mert a lengyel király csak jelentéktelen katonai segítséget küldött. Albert azonban még a végső győzelem előtt hirtelen elhunyt. Csupán halála után született meg Utószülött László néven ismert fia. Cseh királyként való elismerése egyelőre nem jött számba, mivel atyja megválasztása sem történt általános egyetértés mellett. A kialakult interregnumban mindkét fő-

nemesi csoportnak alkalma volt megszilárdítani helyzetét a központi hatalom rovására s tág teret biztosítani a zsákmányszerzésre. Noha Albert halála páratlan lehetőséget nyújtott Kázmér megválasztásának keresztülvitelére, a lengyel párt mégse sietett ezzel. Egyébként Kázmér jelölése hamarosan aktualitását veszítette, minthogy a litván nagyfejedelemi székbe hívták meg. Ezért 1440 elején mindkét párt egy ún. „békeokmányban” megegyezett a hatalom megosztásáról és a jövőendő uralkodó megválasztásának módjáról. A számos jelölt közül legtöbb reménye Albert bajor fejedelemnek volt, akinek javára szólt, hogy tudott csehül. De ez a jelölés is kudarcot vallott, mivel maga Albert mondott le róla, attól való félelmében, hogy nem fog tudni megbirkózni

a Csehországban uralkodó bonyolult viszonyokkal. Ebben a helyzetben az egyes nemesi csoportok az ország kormányzását az ún. „landfridek” révén osztották meg; ezek a főurak, köznemesek és városok körzeti politikai testületei voltak. Az országos központi kormányt látszólag a landfridek gyűlése helyettesítette, melynek élén a főurak közül választott hejtman (kapitány) állt.

Csehországban a katolikus párt feje Oldřich z Rožmberka, a leghatalmasabb cseh hűbérúr és „az eretnekek legbuzgóbb ellensége” volt. Befolyása valójában nem csupán Csehország katolikus területeire korlátozódott, hanem a mérsékeltebb utrakvistákra is, ilyen volt például Menhart z Hradce legfőbb várnagy, ilyenek voltak a prágai patrícusok. Külön cso-

portot képezett a tábori polgári-köznemesi szövetség, melynek élén Bedřich ze Strážnice állt, valamint az északnyugat-csehországi Louny, Žatec és Slané városok szövetsége. A katolikus főurakkal szemben komolyabb hatalmi ellensúlyt csupán a kelet-csehországi körzetek egyesülése jelentett; ez 1440 márciusában a čáslavi gyűlésen alakult meg. Közösén járt el vele továbbra is a mladoboleslavi körzet, ahol Podjebrad György volt az egyik kapitány.

Ha egy kissé bővebben foglalkoztunk a Lipanyt követő viszonyokkal, ez azért történt, hogy legalább vázlatos képet kapjunk Csehország bonyolult belső helyzetéről abban az időpontban, amikor a fiatal Podjebrad György megjelenik a cseh történelem színterén. Felkészülése

az életre miben sem különbözött más főnemesi ifjak neveltetésétől. Többet ült lovon, mint könyv mellett, szorgalmasan gyakorolta a fegyverforgatást. Latinul és németül nem tudott, anyanyelvén azonban tűrhetően írt és olvasott, ami távolról sem mondható el korának minden főnemeséről. Még mielőtt Jan Smiřickývel együtt a mladoboleslavi körzet kapitánya lett volna, egyike volt az országos főhivatalnokoknak, s részt vett a Borbála császárnővel folytatott fontos tárgyalásokon is. Ekkor még nem volt több 17 évesnél. A jövőjére befolyást gyakorló férfiak közül elegendő kettőt megnevezni. Egyikük a már említett Hynce Ptáček z Pirkštejna, a másik pedig Jan Rokycana, a kelyhes érsek, a kiváló szónok és nem kevésbé tehetséges politi-

kus. Ptáček rakta le ténylegesen az alapokat a kelyhesek frontjának szervezeti egyesítéséhez, Rokycana pedig ennek egységes vallási programját igyekezett szívósan megteremteni.

A körülmények véletlen egybeesése folytán 1444 mindhármuk részére jelentőssé vált. Ptáček ebben az évben halt meg, s helyére az egyesült kelet-csehországi körzetek főkapitányává Podjebrad Györgyöt választották. Ugyanebben az évben, még Ptáček életében, a kelyhesek országos gyűlésén hivatalosan elftélték a tábori ideológusok radikálisabb cikkelyeit s a Rokycana-csoport tanítását jelentették ki egyedül érvényesnek. Valódi egységet azonban még nem sikerült megteremteni, s a tábori szövetség továbbra is a kialakulóban levő országos utrakvizmustó,

elszakadni igyekvő erő maradt. Egyezkedésekkel és hatalmi nyomással György fokozatosan elérte, hogy pártja további követőket nyert. György növekvő jelentősége abban is megnyilvánult, hogy a kelet-csehországi szövetséget Podjebradligának nevezték. Ez a liga formálisan 1448 júniusában alakult meg a Kutná Hora-i gyűlésen, ahol programul a compactáták és az 1440. évi „békeokmány” megtartását hirdették meg. Ettől fogva Podjebrad György a forrásokban úgy szerepel, mint „kormányzó”, sőt néha mint „a cseh királyság kormányzója”. Elérkezett az idő, amikor nekifoghatott első nagyszabású akciójának.

1448. szeptember 3-ra virradó éjszaka, pirkadatkor, a csendes prágai utcákon felhangzott a harci kiáltás: „Hrr Kunš-

tát!”, még mielőtt a meglepett őrség észbe kaphatott volna, a főváros György kezére került. A prágai nép segítsége nélkül, de nem kívánsága ellen. „Légyen ezért örökre hála az istennek”, kommentálja egy régi krónikás a hírt György győzelméről s Rokycanának és papjainak ünnepélyes bevonulásáról Prágába. Menhart z Hradce bábkormányja megbukott. Menhartot, aki röviddel ezelőtt titokban a katolikus hitre tért, becses fogolyként Poděbradyba szállították. A kelyhes párt vezérének váratlan akciójáról szóló hírt Oldřich z Rožmberka és a többi katolikus főnemes teljesen felkészületlenül fogadta. Oldřich azonnal hazaindult Ausztriából, hogy minden erőt mozgósítson „a bitorló országkormányzó” ellen. A nyílt fellépésre alkalmas ürügyül szolgált neki Menhart

z Hradce fogságba vetése s főleg később halála, melyet a katolikus vitairodalom a könyörtelen fogság következményének tudott be. Hosszas alkudozás után végre 1449 februárjában Oldřichnak sikerült létrehoznia az ún. „strakonicei ligát”, amelyhez a dél- és nyugat-csehországi nemességen kívül Beřřich ze Strážnice, a tábori szövetség vezetője is csatlakozott. A hadi konfliktus ugyan nem végződött György kifejezett győzelmével, a strakonicei liga mégis fegyverszünetre lépett, minthogy Szász Frigyes segítsége későn érkezett. A szász intervenció kapóra jött Györgynek, mivel alkalmat adott neki arra, hogy pártjának erejét tüntetőleg kimutassa egy Szászország elleni hadjáratral. Ez alkalommal hadi sikerei teljesen meggyőzőek voltak, még ha nem is sike-

rült neki véglegesen megoldani a szász hűbértartók kérdését az északnyugati cseh határszélen, amelyek durván sértették a cseh állam egységét.

Podjebrad György már ebben az időben számtalanszor tanújelét adta állhatatosságának, erélyességének és államférfiúi leleményének. De még mindig csak törekvései és vágyai kezdeténél állt. Becsvágyát egyelőre csak az elégítette ki, hogy komolyabban kellett vele számolnia mindenkinek, akinek érdeke fűződött a cseh királysághoz, az egyház képviselőitől kezdve egészen Frigyes római királyig. A kiskorú Utószülött László kiadásáról folytatott tárgyalásokban is komoly fordulat történt ebben az időben. György már korábban rájött, hogy László cseh trónra ültetésének kezdeményezése az ő

számára kockázatmentes, mivel László még messze van nagykorúságának elérésétől. Frigyesnél, a római korona várományosánál s egyben László gyámjánál azonban még mindig Oldřich z Rožmberka volt a hangadó. Csak 1451-ben, amikor a cseh követség ismételten kérte László kiadását, vette észre Frigyes, hogy Csehországban Podjebrad György az a férfi, aki az események irányát megszabja. Ezenkívül Frigyes arra a meggyőződésre is jutott, hogy Podjebrad Györgynél is, miként a magyar Hunyadi Jánosnál, mindenekelőtt arról van szó, hogy megerősítést nyerjen kormányzói tisztségében. Ebben a dologban hajlandó volt engedni, de László ügyében nem. A válasz, melyet követői a Benešovban ülésező cseh országgyűlésnek átadtak, lényegében

tehát elutasító volt. Másrészt viszont még ugyanabban az évben, 1451-ben, elismerte Györgyöt az ország kormányzójának. Erre a döntésére nyilvánvalóan hatással voltak azok az értesülések is, melyeket Aeneas Sylvius Piccolomini, a későbbi II. Pius követségének egyik tagja hozott arról, milyen hatalmi befolyása van Podjebradnak Csehországban.

Sylvius nem véletlenül törekedett arra, hogy éppen Györggyel folytathasson bizalmas megbeszélést. Úgy vélekedett ugyanis, amint Carvajal bíborshoz küldött jelentésében írja, „hogyan ez a nagy és hatalmas férfiú, akit a királyság legnagyobb része követ, megegyezés és béke után vágyik”. A két férfi közt lefolyt beszélgetésből, melyet Aeneas Sylvius párbeszéd formájában örökített meg,

mindenekelőtt az a rész érdekes, amelyben mintegy összefoglalva találjuk a cseh országrészek és a pápai kúria viszonyának vitás kérdéseit:

Aeneas: „Te úgy véled, hogy a béke a szerződések pusztá betartásától függ. Nekem azonban úgy tűnik, hogy az egyetértés három dolog függvénye; ezek: a compactáták, amint mondod, az egyházi birtokok, melyeket elragadtatok, s az érsek kinevezése, amik nem kis dolgok s nem egykönnyen elrendezhetők.”

György: „A compactátákról elmondtam neked, miként vélekedem. Ha a pápa konokul megköti magát, megláthatja, hogy a királyság még konokabb. Nem tudom, ki lesz a győztes, de a küzdelemből sem nektek, sem nekünk nem lesz hasznunk. Az egyházi birtokokra vonat-

kozó feltétel nálam nem sokat nyom a latban. Azok ugyanis, akik ezeket elragadták, semmiféle jogcímen nem védekezhetnek s a királyság sem védelmezi őket. . . Ami az érseket illeti, valóban nem tudom, miért van a pápa annyira ellenünk, miért tagadja meg, hogy megerősítse Rokycanát, akit mi Zsigmond beleegyezésével választottunk meg magunknak, s akinek mindnyájan segítséget ígértünk.”

Először és utoljára találkozott személyesen ez a két férfi, akik néhány évvel később elvi ellenfelekként fognak szemben állni egymással. Akkor azonban Podjebrad György már cseh király, Aeneas Sylvius pedig Szent Péter utódja lesz. . .

Az a tény, hogy Frigyes király megerősítette Györgyöt az ország kormányzója-

ként, lehetővé tette, hogy a cseh országgyűlés 1452 áprilisában Podjebradot jogérvényesen beiktassa e tisztségbe kétévi időtartamra. Az őneki és tizenegy tagú tanácsának megadott jogkör szinte a királyi hatalommal ért fel s kiterjedt a királyi jövedelmek felhasználására is. Az országgyűlés határozata következtében Oldřich z Rožmberka s vele együtt mindazok, akik az országgyűlésről távol maradtak, nehéz döntés elé kerültek: vagy elismerik Györgyöt tisztében, vagy fegyveres ellenállásra kell készülniük. A Podjebrad-ellenes ellenzék kezdetben elég erős volt, Oldřich z Rožmberka pártján kívül ide tartozott a tábori szövetség is, továbbá Žatec, Louny és néhány más város is. György jól tudta, hogy a passzivitás csak neki árthat. Augusztus második

felében erős sereget gyűjtött és Tábor városa ellen indult. Jellemző, hogy ez a város, amely a forradalmi szegénynép bástyájából virágzó ipari és kereskedelmi központtá alakult, ellenállás nélkül kaput nyitott, mihelyt rožmberki szövetségesei cserbenhagyták. Végül maga Oldřich is elszigetelődött, s számára sem maradt más hátra, mint alávetni magát az országgyűlés határozatának. György hadjárata teljes mértékben elérte célját: egész Csehország elismerte vagy azt ígérte, hogy elismeri őt kormányzójául.

Ez nem csupán az ő sikere volt, hiszen a kelyhes erők egyesülése volt az előfeltétele annak, hogy megtartsák és biztosítsák az egykori huszita jobboldal vívmányait. A cseh állam belső és külső helyzetének objektív feltételei között Podjeb-

rad György eddigi politikai törekvése mélyen pozitív jelentőségű, mivel egyedül az erős központi hatalom védhette meg az országot a főurak önző kizsákmányolásától, s csak ez akadályozhatta meg, hogy a cseh állam ne váljék külső erők játékszerévé.

A TRÓN FELÉ VEZETŐ ÚT

1452-ben, amikor az országgyűlés kormányzóvá nevezte ki, s amikor kicsikarta tényleges elismerését azoktól is, akik kevésbé bíztak benne, Podjebrad György harminckét éves volt. „Alacsony termetű, szögletes alakú, fehér bőrű, szikrázó szemű, tisztas erkölcsű ember” volt, akit ugyan „megfertőzött a huszitizmus, de egyébként igazságos és nemeslelkű férfi”. Minthogy ennek az egészben véve rokonszenves jellemzésnek a szerzője nem más, mint a már említett Aeneas Sylvius, ez csak annál jobb György számára. A boroszlói írók és maga Aeneas Sylvius is egy idő múlva ugyan más szemmel fogják Györgyöt nézni, de ez már azoknak az

eseményeknek és konfliktusoknak a során lesz, amelyek elsődlegesen szabják meg az irodalmi hadjáratok hangját, tekintet nélkül az ellenfél személyes tulajdonságaira.

A „köpcös”, ahogyan Györgyöt alacsony termete miatt nevezték, tehát viszonylag fiatalon nyert el egy olyan tisztséget, melynek alapvető hátránya volt, hogy egyidejűleg csak egy ember gyakorolhatta. Ugyanis már akkor is érvényes volt az a történelmi tapasztalat, hogy könnyebb a hatalmat megszerezni, mint megtartani. György a maga hatalmi helyzetét vagy megszilárdíthatta és ideiglenesen megtarthatta, vagy elveszíthette. A tekintély és a hatalom további növelése számára csak a trón megszerzésével volt lehetséges. Ez azonban még ebben az időszakban nem jött számításba, s maga

György, amennyire tudjuk, erre az útra még nem is gondolt. A katolikus ellenzék egyébként továbbra is ideiglenesnek tekintette György pozícióját, mivel Utószülött Lászlónak a cseh trónra ültetésében fontos fordulóponthoz látott a maga javára. Reményüket csak fokozta az osztrák belső helyzet egyidejű fejlődése, ahol Frigyes hiába dacolt a hazai rendek ellenállásával. Mivel Bécsújhelyen körülzárták, nem lévén más választása, 1452 szeptemberének elején kénytelen volt Lászlót kiadni a rendeknek, nevezetesen ezek vezetőjének, Cillei Ulriknak, akinek sikerült átmenetileg kiűzni a nyeregből Eizinger Ulrikot, az ellenállás tulajdonképpeni vezérét.

Cillei becsvágyó terveiben a cseh és magyar királyi szék kiskorú várományo-

sának csak az a passzív szerep jutott, hogy kard és pajzs legyen Podjebrad Györggyel és Hunyadi Jánossal szemben. Ámbár a három nagy triumvirátusában Cillei akart a prímhegedűs lenni, bele kellett törődnie, hogy erre egyik partnere sem nyújt neki alkalmat. Hunyadi ugyan hozzájárult László utódlásához, de továbbra is megtartotta magának az ország szuverén kormányzását. Podjebrad álláspontja, melyet a cseh rendek többsége is helyeselt, ismert volt Cillei előtt: László a cseh trónt csupán választás alapján nyerheti el, nem pedig a törvényes örökös címén. Cillei a cseh főnemesség egyes vezetőivel titokban ügyes diplomáciai tárgyalásokat folytatott, melyek eredményei kezdetben arra utaltak, hogy az osztrák fél jelentős engedményeket fog

elérni. György pozíciója azonban annyira megingathatatlan volt, hogy Cillei, a cseh rendek képviselőivel 1452 novemberében Bécsben folytatott tárgyalásainak kétségtelen sikere ellenére, kénytelen volt elfogadni a cseh kormányzó eredeti feltételeit. Erre 1453. május 1-én került sor Bécsben, amikor Podjebrad kormányzóságát további hat évre meghosszabbították. A kölcsönös megegyezések figyelemre méltó, noha — amint később kiderült — kevésbé jelentős része volt, hogy szóba jött annak lehetősége, miszerint Rokycanát elismerik jogérvényes prágai érseknek. Podjebrad György, amint látjuk, mind ez ideig nem adta fel a reményt, hogy előbb vagy utóbb sor kerül a cseh kérdés békés megoldására a pápai kúriát illető viszonyban, mégpedig a status quo alapján. Ha a

huszita forradalom legelső szakaszában sem volt uralkodó a római egyházzal való teljes szakítás irányzata, még kevésbé érvényesült ez a rákövetkező időszakban, amikor már az egyetemes egyház testébe való — különböző feltételekhez kötött — visszatérés az országos utrakvizmus hivatalos ideológiájának szerves részét képezte.

Cillei helyére ugyan 1453 szeptemberében ismét Eizinger lépett, az előbbinek azonban még korábban mégis sikerült számos nehézséget támasztania Podjeb-rad számára, amikor ügyesen kihasználta azt a lehetőséget, melyet a morvaországi rendek államjogi ellenállása teremtett. A morvaországiak ugyanis abból az elvből indulva ki, hogy a cseh rendekhez való viszonyukban ők testvérek és nem

hűbéresek, már július 6-án, vagyis több mint három hónappal László megkoronázása előtt, bemutatták neki hódolatu-
kat. Ez az eljárás nemcsak a választott király fogadtatásánál érvényes szokásokkal ellenkezett, hanem a Lászlóval kötött megegyezéssel is, amelynek záradéka szerint a trónra lépő király a megfelelő esküt először a cseh határon teszi le. Az a tény, hogy a morvaországi rendek Lászlót öröklés jogán tartották uralkodójuknak, egyebek közt azzal magyarázható, hogy Magyarország már 1423-ban Albert — László atyja — hívének vallotta magát. Egyébként is már említettük, hogy a csehországi katolikus főnemesség is elismerte László trónutódlási igényét, s hogy hasonló álláspontot kezdett elfoglalni a kelyhes nemesség számos képviselője is.

Amíg korábban a Podjebrad-ellenes ellenzék vezetői arra törekedtek, hogy Lászlót minél előbb megkoronázzák, most ellenkezőleg, igyekeztek Prágába érkezését minél jobban elodáztatni. A bécsi májusi egyezmény révén ugyanis György olyan jelentős ígéretek és biztosítékokat kapott László képviselőitől, hogy attól kellett félniük, Podjebrad befolyása László király Csehországba jövéte után tovább fog emelkedni. A kezdeményezést ez alkalommal Jan Smiřický ragadta magához, a kormányzótanács befolyásos tagja és György korábbi kapitánytársa a mladoboleslavi körzetben, most viszont feltétlen ellenfele, noha formálisan sohasem tagadta meg a kelyhességet. Smiřický levelet írt Lászlónak, melyben óva intette a Prágába jöveteltől, ha csak nem hoz

magával erős sereget. Ez a figyelmeztetés kapóra jött Cillei Ulrik cselszövései számára. László Brnóból nem indult el Prágába, hanem visszatért Ausztriába.

A morvaországi rendek hódolása s László csehországi útjának ismételt elhalasztása Podjebradot a legnagyobb mértékben elkeserítette. Eddigi tapasztalatai alapján elsősorban Cilleit vádolta, ez azonban gúnyosan közölte vele, hogy nyilván nem rendelkezik elég hatalommal, ha tulajdon főurait sem tudja féken tartani. Jan Smiřický eredeti levele, úgymond, elégséges bizonyíték lesz. Podjebrad, aki — amint még látni fogjuk — szeretett drámai módon eljárni, most is így viselkedett. Eltitkolva írójának nevét, a kormányzótanácsban felolvasta az említett levelet s megkérdezte, mi legyen annak

szerzőjével. Valamennyi jelenlevő — beleértve Smiřickýt is, akinek nem volt mit tennie — a levél íróját mint hazaárulót fővesztésre ítélte. A továbbiak már viharosan játszódtak le. György előmutatta a levelet Smiřický tulajdon aláírásával és pecsétjével, akit azonnal lefogtak és másnap kivégeztek. Ha a szükség úgy kívánta, Podjebrad György egyszer s mindenkorra meg tudott szabadulni ellenfeleitől.

A kormányzó határozottsága és Cillei szégyenteljes kiűzése Bécsből azt eredményezte, hogy László Csehországba menetelét már nem lehetett tovább halogatni. A kormányzó háromezer fegyveres lovas élén Jihlavába ment László király fogadására. Egyheti várakozás után, 1453. október 19-én a cseh rendek is bemutat-

ták hódolatukat az újonnan megválasztott cseh királynak, aki viszont ismét letette a kötelező esküt az országos és rendi szabadságjogok megtartására. Kilenc nap múlva került sor Prágában az ünnepélyes koronázásra. A tizenhárom éves uralkodó ugyan nem időzött sokáig Csehországban, egy évig tartó ottléte azonban elég volt Györgynek ahhoz, hogy befolyása révén elérje a király hozzájárulását számos igen fontos belpolitikai intézkedéshez. Nincs minden érdekesség nélkül, hogy Lászlót, aki idáig nem tudott csehül, arra is rávette, hogy ezzel a nyelvvel is mielőbb ismerkedjék meg.

Kormányzóságának egész ideje alatt György éberén figyelte a környező országok fejlődését s több esetben vett részt olyan diplomáciai tárgyalásokon is,

amelyek a cseh országrészeket közvetlenül nem érintették. Mindazonáltal a fő figyelmet a hazai viszonyokra fordította, kitartóan és rendszeresen kezdte kibontakoztatni a maga kormányzási koncepcióját, amely egyrészt a túlnyomólag kelyhes városokra és a köznemességre támaszkodott, másrészt a kelyhes és a katolikus főnemesi csoportok közti egyensúlyra és a két törvényes vallás kölcsönös toleranciájára törekedett. Elébe vágunk egy kissé az eseményeknek, amikor megjegyezzük, hogy a belpolitikát illetőleg Györgynek nagyobb sikerei voltak kormányzósága alatt, mint később. A huszita Csehországnak formálisan katolikus uralkodója volt, akinek belátható időn belül kezébe kellett vennie a kormányzást. S noha a kelyhesek továbbra is kitartot-

tak a compactáták mellett, a jövő a katólikus párt részére látszott kedvezőbbnek. A kelyhesek viszont nagy súlyt helyeztek György hatalmi pozíciójára, noha a kormányzó a vallási kérdésekben nem mindig járt el úgy, hogy azt teljes megértéssel fogadja mind a még Róma által meg nem erősített Rokycana, mind a huszita hagyományok radikálisabb örökösei, akikről még szó lesz.

Podjebrad Györgynek mint az ország kormányzójának elsősorban az volt kétségtelen érdeme, hogy sikerült konszolidálnia a gazdasági életet a cseh országrészekben s megszilárdítania a királyi hatalmat, mely egyedül volt képes gátat szabni az előző interregnum anarchiájának és főúri visszaéléseinek. A rablókkal, a békebontókkal és az ország kárte-

vőivel szemben meg nem alkuvó módon lépett fel, akár nemesi előnevek viselői voltak, akár nem. 1456-ban például Jan Kold ze Žampachu, egy hírhedt rendzavaró is sorra került, aki csak úgy menekült meg a fenyegető halálbüntetés elől, hogy külföldre szökött. Kevés dolog gyarapította György jó hírét annyira, mint az országutak biztonsága kormányzósága idején. De ugyanilyen keménykezű volt György azokkal szemben is, akik a rablást látszólagos tisztességben űzték: a XV. század ötvenes éveiben a királyi birtokok már oly mértékben voltak idegen kezekben, hogy György kénytelen volt kierőszakolni egy olyan bizottságot, amely felülvizsgálja a földek birtoklását. Mindazok, akik nem tudták megfelelő írással igazolni, hogy a volt egyházi va-

gyont jogosan bírják, kötelesek voltak azt a királynak további döntés végett átengedni. Ezt a rendeletet, amely nem kevés zavart okozott, nehezen lehetett volna végrehajtani, ha György érdeméből már korábban nem újították volna fel az országos bíróság rendes működését Csehországban, valamint az ún. nemesi birtokkönyvek (telekkönyvek) rendkívül fontos intézményét.

Györgynek a központi hatalom politikai és gazdasági megszilárdítására irányuló törekvése nagyobb sikerrel járt Csehországban, mint Morvaországban és mint a cseh korona ún. melléktartományaiban, vagyis Luzsicában és Sziléziában. Az államjogi kiegyezést Morvaországgal egyelőre egy megállapodással oldották meg, melynek csak később kellett

kötelező jogerőre emelkednie. Sokkal nagyobb nehézségei voltak Györgynek Sziléziával és főleg Boroszlóval, amely a huszitizmus kezdetétől fogva a cseh eretnekség legaktívabb ellenzői közé tartozott. Éppen ezért nem véletlen, hogy Kapisztrán Jánosnak, ennek a fanatikus prédikátornak a működése itt sokkal nagyobb visszhangra talált, mint Cseh- és Morvaország katolikus vidékein. Nem akadt egyetlen olyan alkalom sem, amelyet Boroszló és esetleg a többi sziléziai város is ne használt volna ki a cseh kormányzóval szembeni ellenállásra. Igazság szerint György sziléziai politikájában sohasem ért el olyan eredményeket, amelyek elvetették volna gondját a jövőt illetőleg, de ebben az esetben sem tagadhatjuk államférfiúi előrelátását. Vásárlásokkal,

házasságokkal, királyi jogok engedélyezésével és tisztségek elnyerésével fokozatosan kiterjedt birtokokra tett szert Klodzko és Ziebice területén, aminek révén a sziléziai viszonyokba nem csupán a király kormányzójaként, hanem mint a sziléziai főnemesség befolyásos tagja is beavatkozhatott. Hasonlóképpen juttatta érvényre a melléktartományokban más cseh főúri családok érdekeit is, még ha a magas tisztségekre történő kinevezés formálisan László királytól is származott. Így lett már 1454-ben Jan z Rožmberka sziléziai kapitány (hejtman) és alsó-luzsikai helytartó (fojt), Jošt nevű fivére pedig két évvel később boroszlói püspök, ugyanakkor pedig a Šternberg család hasonló pozíciókat nyert Alsó-Luzsicában. Ennek a taktikának egyelőre

nem csupán az volt az eredménye, hogy György a melléktartományokban könnyebben tudta legyűrni az elszakadásra irányuló törekvéseket, hanem az is, hogy lekötelezte magának a két leghatalmasabb katolikus cseh nemzetséget.

Podjebradnak a széles rétegek közti befolyását és népszerűségét erősen növelte az a békés légkör is, amelyet a cseh országrészek már hosszú évtizedek óta nem élveztek. Ez természetesen kedvezően hatott a belső piac fellendülésére és a külfölddel való gazdasági kapcsolatokra is. Egy korabeli krónikaíró tömören fejezte ki azt, mit értékeltek a legtöbbre kortársai: „Ekkoriban az országban nagy volt az elégedettség, minthogy valamenyny szomszédos országból eljöttek a kereskedők a legkülönfélébb árukkal.” Az

uralkodót, aki alatt olcsóság van, szeretik, s kormányzója érdeméből még egy közmondásba is bekerül. A kormányzóság azonban magának Györgynek sem volt kárára. Miután kiterjedt birtokokat szerzett Kelet-Csehországban és főként Sziléziában, Podjebrad György lett az ország leghatalmasabb hűbérura.

László király 1455-ben Boroszlóból Bécsbe ment, nem sietett visszatérni Csehországba. Noha a legtöbb dologban helyette Podjebrad, Hunyadi és a korábbi pozícióját újból visszanyert Cillei döntött, László egyre jobban kimutatta, hogy nem szándékozik megelégedni az olyan uralkodó szerepével, aki helyett mások kormányoznak. Meggyőző bizonyítékát adta ennek Magyarországon, amikor ott

a Hunyadi János halálát követő bonyolult és áttekinthetetlen helyzettel sokkal jobban megbirkózott, mint nagybátyja, Cillei, aki cselszövényeiért életével fizetett. Biztos, hogy ez nem lett volna így még a mindig erős Jan Jiskra z Brandýsa, e megvásárolható és becsvágyó zsoldoskapitány hatékony segítségével nélkül, akinek az alakját a régebbi cseh történetírás nagyon is idealizálta. Mégis az a mód, ahogyan Utószülött László megszabadult Lászlótól, Hunyadi János nagy reményekre jogosító, tehát számára igen veszélyes idősebb fiától, azt mutatta, hogy vele szemben az ellenzék minden valamirevaló vezérének résen kell lennie, s hogy a fiatal király a kor erkölcsének megfelelően jobban szereti a holt ellenséget az élőnél.

Konrad Hölzler, a király új bizalmasa, elődje politikáját folytatta, s László Bécsbe térte után felújította az egyes cseh főurakkal korábban megszakadt kapcsolatait, hogy megállapítsa, milyen lehetőségek nyílnak Podjebrad pozíciójának meggyöngyítésére a belső ellentétek kihasználása révén. De még mielőtt ez irányban bármiféle eredményt is ért volna el, György egyszerű manőverrel keresztülhúzta terveit. A kormányzó jelentős lovas kísérettel Ausztriába ment s Eizinger segítségével László királyt rávette, hogy 1457 szeptember végén térjen vissza Prágába, ahol már folytak a király Magdolna francia hercegnővel kötendő házasságának előkészületei. Vele együtt érkezett Prágába Hunyadi János kisebbik fia, Mátyás is. Fogolyként érkezett ugyan ide,

de olyan pályasors vár reá, amelyenről sem neki, sem senki másnak még csak sejtelme sem lehetett.

Prágának már hosszú évtizedek óta nem volt része királyi esküvőben, s amint hamarosan kiderült, még jó darabig várhatott is reá. A pompás látványosságokra való izgatott készülődésnek s a király és a kormányzó jövőendő viszonyát érintő minden számítgatásnak egyszerre vége szakadt. 1457. november 23-án a csinos és humanista műveltségű uralkodó hirtelen elhunyt. Váratlan halálának híre szinte az egész keresztény világot megdöccentette, s főként azokat, akik reményüket Lászlóba vetették. A cseh kelyhes közvéleménynek sem volt azonban közömbös a király halála, mert így felmerült annak lehetősége is, hogy hazai

királyt választhassanak az ország eddigi kormányzója, Podjebrad György személyében.

De még számos akadály állta útját Podjebrad jelölésének. Az egyik, méghozzá igen kényes akadály, maga László korai halála volt. Amint nem is lehetett másképp, hamarosan olyan hírek keltek szárnyra, amelyek a kormányzót közvetve vagy közvetlenül kapcsolatba hozták a király halálával. Az effajta gyanúsítgatásokat, melyeket a huszitizmussal hagyományosan ellenséges területeken hálásan fogadtak és terjesztettek, elősegítették László betegségének rejtélyes körülményei is. A király halála és Podjebrad jelöltsége a trónra ezért egészen természetes okokból lett a korabeli röpiratok és a későbbi történetírás kedvelt témája.

Mindkét esetben vallási és nemzeti motívumokkal erősen színezett, a tényeket mellőző álláspontok találkozásáról volt szó. Meg kell azonban állapítanunk, hogy még mindig vannak tisztázatlan rejtélyek László halála körül.

Az alkalmazott gyógymód alapján arra lehet következtetni, hogy a király orvosainak diagnózisa közönséges mérgekkel történt mérgezés volt. A prágai felcserek azonban, akik másnap a király holttestének megmosására és bebalzsamozására megjelentek, tagadták ezt, minthogy a felpuffadt has, az elszürkült szemfehérje, a megfeketedett nyelv és orr számukra a pestis csalhatatlan jegye volt. A felcserek véleménye tehát, akik nem bajlódtak elméletekkel s addigi gyakorlati tapasztalataik alapján ítélték, merőben ellen-

kezett a király személyi orvosainak álláspontjával. Ez utóbbiak elvileg kizárták a pestisben való megbetegedés lehetőségét, mivel Prágában nem volt járvány. György, úgy látszik, először rájuk hallgatott, különben nem engedhette volna meg, hogy a király holttestét egész nap közszemlére tegyék ki. Amikor azonban a pestis tünetei egyre világosabban megmutatkoztak, sürgette a temetést, s parancsot adott a járvány elleni szokásos intézkedésekre.

Eschenloer boroszlói krónikaíró, aki ekkor Prágában tartózkodott, azt vallja, hogy a király halála hamarosan azután következett be, hogy — amint mondják — mérgezett retket és sört fogyasztott. Lényegében hasonló tanúbizonyságot tesz Johann Roth királyi titkár is. Amíg

azonban Eschenloer a király betegségének időtartamát felényire teszi, mint a cseh források, Roth már csak negyedannyi időről beszél. Hasonló visszásságokat a korabeli hírforrásokban többet is találunk. Aeneas Sylvius először a király megbetegedéséről szóló magyarázatokat részesítette előnyben, később azonban ravaszul megjegyezte, hogy a való igazságot nem könnyű megállapítani. Istenre és a bölcsebb emberekre bízta a döntést Ebendorfer osztrák krónikaíró, míg Pierozzi firenzei érsek előtt minden ismeretes. Nemcsak a tény, hogy Lászlót megmérgezték, hanem a méregkeverő is, aki nem más, mint György felesége, Johanna, aki féltékeny volt kedvesére, Lászlóra, ennek küszöbön álló hűtlensége, Magdolna hercegnővel kötendő házassága miatt.

A „cherchez la femme” romantikus motiválással más szerzőknél is találkozunk, akik azonban éppoly kevésbé járulnak hozzá az események megvilágításához, mint az ezzel a témával foglalkozó korabeli énekek vagy a másod- és harmadkézből származó későbbi hírek.

Egy olyan korban, amikor a méreg és az orgyilok a politikai érvelés bevett eszköze volt, mégpedig nem csupán a renaissance Itáliában, minden bizonnyal nem lehet eleve kizárni a hatalomhoz vezető ilyen utat Podjebrad György esetében sem. Semmi sem árthatott úgy jó hírének, mint az e kérdés körüli homály. Ha ugyanis feltesszük a „cui prodest”, kinek az érdeke kérdését, úgy a válasz látszólag világos: a haláleset az ország eddigi kormányzójának volt hasznos,

akiből másképp nem lehetett volna cseh király. Ne magyarázzuk azonban egyszerűen az előzőt az utána következőből. Podjebrad György kétségkívül becsvágyó volt, ebben megegyezik szinte kivétel nélkül mindenkinek a véleménye, aki személyesen ismerte őt. Szólnak például az ő „vele született hatalomvágyáról”, másutt meg „a nagy dolgok után sóvárgó természetéről”. Ez önmagában véve nem szól ellene, hiszen a maga minden bizonynyal nagy ambícióihoz rendelkezett a szükséges előfeltételekkel. Ha a boroszlóiak „ravasz kópénak” nevezik őt, ez csak a hagyományos ellenség bókja. Pavel Židek, egy hízelgő polihisztor, magasztalja „világos értelmét, ékesszólását és jószágosságát”, amely tulajdonságokban, hízelgés nélkül — így mond-

ja — nem volt hozzá hasonló, sem nála nagyobb a környező országokban.

Tovább lehetne még gyűjteni az érveket pro és kontra. Közülük egyesektől nem lehet megtagadni bizonyos jogosultságot, egészben véve azonban még mindig inkább csak találgatásokról van szó egy olyan kérdést illetőleg, amely végeredményben nem is döntő Podjebrad György történelmi jelentőségének általános megítélése szempontjából. Mindezzel kapcsolatban azonban meg kell említeni, hogy a Podjebrad-kor legjobb és legjelentősebb cseh szakértői György egész erkölcsi arculatára és a modern orvosi szakvéleményekre támaszkodva, az ország kormányzójával szemben emelt vádakat hamisaknak és megalapozatlanoknak tartották és tartják. Mindenesetre László

elhalálózásával Podjebrad György előtt
megnyílt a királyi szék felé vezető út.
Ezzel azonban a trón még nem volt az övé.

A KÉTFÉLE NÉP KIRÁLYA

Két hatalmas királyság, a cseh és a magyar, mely egyazon időben veszítette el királyát, „került át a legnemesebb és legmagasztosabb vérből származók kezéről a középső nép kezére. Így tetszett ez az Úrnak. A régiek ezt Fortuna játékának mondták volna. Mi azonban mindezt az isteni gondviselésnek tulajdonítjuk. Egyesek mindkét király megválasztását gyalázzák, azt állítván, hogy erőszakot alkalmaztak volna, s hogy nem lehet jogérvényes az, amit a félelem kényszerített ki. A mi meggyőződésünk az, hogy a királyságot fegyverek, nem pedig törvények révén szokták megszerezni.” Ebben a nyilatkozatban, mely Aeneas Sylvius *Cseh*

Krónikájából származik, figyelemre méltó konglomerátumban folynak össze az antik és feudális történetírás ideológiai elemei, az erőszak és hatalom mechanizmusát demisztifikáló realista szemlélettel. A cseh királyválasztás esetében Aeneasnak nem volt egészen igaza, a megüresedett trónért vívott harcban ugyan az egyes jelöltek hatalmi pozíciója volt a döntő, de nem a fegyverek.

Az érdeklődés a cseh korona iránt minden várakozást felülmúlt. Már 1457. december 16-án Szász Frigyes levelében arra figyelmeztette Vilmos nevű fivérét, László király sógorát és az egyik elsőrendű trónkövetelőt, hogy a Csehországból érkezett hírek szerint az ottani főurak egyelőre Frigyes császár, Jagelló Kázmér, Osztrák Albert és Brandenburgi Albert

lehetséges megválasztását mérlegelik. De amint még meglátjuk, ezzel még távolról sem merült ki a jelöltek köre. Így hát a Prágában december közepén összeült cseh országgyűlés részvevőinek sem volt könnyű dolga. A választási agitáció s az ezzel összefüggő, kulisszák mögötti alkudozás még csak a legelején tartott, így még az országgyűlés sem volt informálva minden eshetőségről. Ezenkívül újból felélénkült a vita a cseh királyi szék választás útján történő betöltésének lehetőségéről. Mindezek alapján az országgyűlés úgy határozott, hogy a döntést a következő év február 22-ig elhalasztja. Jogosan gondolhatjuk, hogy ebben Podjebrad György keze is benne volt, aki egyelőre óvatosságból még nem fedte fel kártyáját, mivel a „va banque” játékhoz

még nem volt kezében az összes szükséges ütőkártya.

A választási agitáció sok pénzbe kerül. Többe, mint amennyivel pillanatnyilag a mégoly tehetős főúr is rendelkezik, aki az ország kormányzója. Kezdetben jó segítséget jelentenek a prágai zsidóktól felvett kölcsönök, de ez sem elég. Végül megoldódik ez a probléma is, ami ez alkalommal nem lesz sem Györgynek, sem a cseh országrészeknek kárára. Podjebrad politikai stratégiájának kevés cselekedete vall oly jellemzően előre látásáról és diplomáciai ügyességéről, mint közreműködése a magyar trónutódlásról folytatott tárgyalásokban. Ezzel egyben egy további jelentős személyiség lép a színpadra, akivel állandóan találkozni fogunk György élete végéig. Igen,

Korvin Mátyásról van szó, akinek az esélyei oly szédületesen megnőttek a két László halálával, akik közül az egyik a bátyja, a másik pedig ez időben legveszélyesebb ellensége volt. Ugyanaz a Korvin Mátyás, akinek az értékelésében oly homlokegyenest különböznek a csehszlovák és magyar történészek. Miért ne ismerjük ezt be, ha olyan időben élünk, amikor a nacionalista tendenciájú történetírás egyre jobban talaját veszti? A régebbi cseh történetírás Mátyásban főképpen csak a cseh király rágalmazó és hűtlen ellenségét látta, megfélekezve mind Györgynek a magyarországi viszonyokba való nem mindig korrekt beavatkozásairól, mind Mátyás általános jelentőségéről a XV. század második felének magyar történetét illetőleg. Ha azonban

arra törekszünk — aminek ez a tanulmány talán elegendő bizonyítéka —, hogy megszabaduljunk a szűk körű és egyoldalú nemzeti szemlélettől, ha továbbá megpróbálunk kendőzés nélkül megvilágítani bizonyos, Podjebrad György személyes politikai céljaival és ambícióival kapcsolatos jellemző epizódokat, úgy viszont mi sem lehet akadálya annak, hogy hasonló reális módon közelítsük meg Mátyás cseh politikájának kérdését. Ez minden bizonnyal csak az első lépés a kölcsönös vita irányában, amelyre előbb vagy utóbb sor kell, hogy kerüljön. Az első lépés azért is, mivel ebben az esetben nem Mátyás király általános jelentőségéről van szó, hanem csak a két szomszédos ország képviselői közti kölcsönös kapcsolatokról és konfliktusokról.

Emellett állandóan szem előtt kell tartani, hogy nemcsak személyes koncepciók találkozásáról volt szó, melyek oly könnyen válnak szubjektív megállapítások ösztönzőjévé, hanem olyan objektíven ható tendenciák találkozásáról is, melyeket a fő szerepet vivő két férfinak akarva, nem akarva respektálnia kellett. Más szóval, számításba kell venni azt is, hogy a két uralkodó egészben véve objektíve és történelmileg haladó törekvése konfliktusok révén is realizálódott, úgyhogy ugyanaz a jelenség az egyik ország szempontjából szükségszerű s egyidejűleg a másik ország szempontjából visszahúzó is lehetett.

A házassági szerződéseket a széles körű uralkodói tervek biztosításának és keresztülvitelének eszközéül felhasználó

dinasztikus politika a monarchikus államrendnek — s egyébként nemcsak ennek — szerves része volt. Podjebrad György sem volt e téren kivétel, s a legnagyobb mértékben fel tudta használni azt a kedvező körülményt, melyet nagyszámú családja nyújtott neki. Amikor 1457 végén a hajdani Boček-házban, a Liliom utca és a Lánç utca sarkán, a kilencéves Podjebrad Katalin és a tizenhét éves Mátyás díszes eljegyzését ünnepelték, a fiatalocská menyasszonynak nyilván más véleménye volt jövődöbelijéről, mint atyjának. Katalin Mátyásban egy széles vállú fiatalembert látott, kinek görbe orra aligha tetszett neki túlságosan, mint ahogy nem tetszett Mátyás későbbi udvari történetíróinak sem. A keskeny, vékony szemöldök alatt ülő sötétbarna szem, hol

átszellemült, hol uralomvágyó tekintet
elárulta, hogy a nemrég lovaggá ütött
ifjú nincs híján sem az értelemnek, sem
a becsvágynak. György távolról sem
csinált magának gondot jövődő veje
külsejéből. Katalin lánya eljegyzésében
csupán egyik fontos aktusát látta a maga
politikájának, amely az adott pillanatban
igen magasra tört, s amely még súlyos
teherpróba előtt állt. György egyébként
igen jól tudta, kivel jegyzi el a lányát.
Mátyásnak már ekkor reális reménye
volt arra, hogy Magyarországon Utószü-
lött László utódja legyen a trónon. Rövid-
del az eljegyzés után megerősítette Pod-
jebradot e meggyőződésben Vitéz János
nagyváradi püspök is, aki azért jött
Prágába, hogy tárgyaljon a formálisan
fogoly Mátyás szabadon bocsátásának

feltételeiről s az esetleges cseh támogatás lehetőségéről Mátyás magyar királlyá választását illetőleg.

Ennél többet György nem is kívánhattott. Ha Mátyás megválasztására valóban sor kerül, lánya minden valószínűség szerint Magyarország királynéja lesz, ő maga pedig szerfölött jelentős érvet nyer a maga választási harcához: ha a magyarországi rendek előnyben részesítik a hazai jelöltet a külföldiekkel szemben, mi sem indokolja, hogy Csehországban ne így legyen. Egy igen fontos dologban egy napot sem mulaszthatott el. Rögtön januárban Mátyással együtt útra kelt Morvaországba, hogy megnyerje az ottani főnemesség támogatását, s hogy személyes tárgyalásokat kezdjen Jan Jiskrával és Újlaki Miklóssal, akik Mátyás meg-

választása ellen voltak. Mátyást azonban hamarabb és kevesebb huzavonával választották meg, mint György feltételezte, úgyhogy a Mátyás anyjával, továbbá nagybátyjával, Szilágyi Mihállyal történt találkozón, mely 1458. február 5-én kezdődött a morvaországi Strážnicén, már az új helyzetből fakadó kérdéseket is megbeszélhették. A több napos találkozó, mely nem éppen simán folyt le, mindkét fél megelégedésére végződött. A magyar fél megszerezte Podjebrad támogatását a trón megtartásáért folyó harcban (az adott pillanatban arról volt szó, hogy a cseh kormányzó tartsa sakkban Jan Jiskrát és Újlakit), György viszont kötelező megerősítését kapta Mátyás eljegyzésének Katalinnal, továbbá igen kedvező eredményt ért el pénzügyi téren,

amiről már korábban is tárgyalt Vitéz Jánossal. Nem sokkal ezután Podjebrad 60 000 aranyat, 14 mázsa ezüstöt, több száz ökröt és nagyobb mennyiségű bort kapott „ajándékként” Magyarországról.

A megválasztására irányuló agitáció azalatt sem szünetelt, amíg Podjebrad Morvaországban időzött. A kezdeményezések György prágai lakhelyéről indultak ki, ahol az ügyeket felesége, Johana z Rožmitálu olyan ügyesen intézte, hogy Długosz lengyel krónikaíró „csalárd furfangossággal” ruházta fel. Johanna aszszonynak azonban számos és befolyásos segítőtársa volt, kezdve Lev z Rožmitálu nevű katolikus fivérétől egészen Rokycana érsekig. Minthogy a királyválasztás az országgyűlésre tartozott, nem feledkez-

tek meg arról a szerepről sem, melyet súlyával a közvélemény játszhatott. Számos kelyhes író megfelelő hazafias elfogultsággal hangsúlyozta annak a pillanatnak sorsdöntő voltát, amelyben eldől, vajon a cseh földnek „cseh nyelvű” és „hitsorsos” uralkodója lesz-e. Ebben a kampányban különösen kitűnt Rokycana, aki az agitációba az egész alája tartozó papságot bevonta. Az akció visszhangját megerősítik a meissenai források is, amelyek a prágai „hírek” között említik a csehek általános kiáltását is, „hogya nem szabad királyul elfogadni németet senkit sem, hanem valakit az ő cseh nyelvükön beszélők közül”.

Mihelyt Podjebrad György a maga oldalán tudta a cseh kelyhes közvéleményt, teljes bizonyossággal számíthatott

már a köznemesi és városi rendek szavazataira. Hátra volt még a legfontosabb harmadik, a főnemesség. A kelyhes főurakban többé-kevésbé megbízhatott, annál nagyobb erőfeszítést kellett azonban kifejtenie Jan z Rožmberka és Zdeněk ze Šternberka katolikus vezetők megnyeréséért, akik olyan hatalmas főurak voltak, hogy esetleg maguk is pályázhattak volna a cseh királyi koronára. György azonban ismerte gyöngéiket, nehéz pénzügyi helyzetüket és aggodalmukat, hogy vissza kell szolgáltatniuk a megkaparintott egyházi birtokokat. Hogy Podjeb-
radnak milyen árat kellett fizetni Šternberk szavazataért, nem tudjuk. De ha Zdeněk főúr az ő pártján volt, úgy már sokkal nyugodtabban várhatta az országgyűlési tárgyalás eredményét.

Az országgyűlés egyhetes késéssel hétfőn, február 27-én ült össze. Rögtön az elején Podjebrad György egyértelműen tudomásul adta, hogy a tárgyalás tulajdonképpeni célja a királyválasztás, nem pedig valamelyik lehetséges jelölt igényének elismerése. Még ugyanaznap a két alsóbb kúria ultimátumszerűen megértette a katolikus főnemességgel, hogy hozzálát egy hazai jelölt megválasztásához, ha nem tesznek eleget György követelésének. Eközben György két legjelentősebb vetélytársának, vagyis Szász Vilmosnak és Károly francia hercegnek a megbízottai hiába igyekeztek az országgyűlést a maguk oldalára állítani. Különböző ügyrendi tárgyalások után végül az országgyűlés 1458. március 2-án végéhez érkezett. György, noha nem szívesen,

kijátszotta utolsó aduját is. Egy titkos megbeszélésen a maga oldalára állította a katolikus főnemesség fennmaradt részét is azzal az ígérettel, hogy biztosítani fogja az eltulajdonított egyházi birtokok sérthetetlenségét. Györgynek ezt követőleg külföldi ellenfelei majd szemére vetik, hogy megvesztegette választóit. Ám legyen, de hogyan tartották be elveiket azok a katolikus főurak, akik egyebek mellett azért adták szavazatukat egy kelyhesre, hogy ne kelljen egyházuknak visszaadniuk az eltulajdonított birtokokat? A közvetítő szerepét ebben Zdeněk ze Šternberka játszotta. Ő volt az is, aki a főnemesi kúria tárgyalásának befejeztével az országgyűlési teremben kijelentette: „Legyen a kormányzó úr a mi királyunk!”

Az újonnan megválasztott király ünnepélyes megkoronázását 1458. május 7-re, vasárnapra tűzték ki. Nyilvánvalóan nem volt minden jelentőség nélkül, hogy a ceremónia IV. Károly koronázási szertartásából indult ki, persze amennyiben ezt, a prágai vár elhanyagolt állapota megengedte. Mint ahogy IV. Károly a Přemysl-ház hagyományainak a követője akart lenni, úgy Podjebrad Györgynek is szemlátomást az volt a szándéka, hogy hangsúlyozza nagy elődje államférfiúi eszméinek kontinuitását, amit a cseh állam egységének megszilárdításaként és a római birodalomhoz való viszonyának lazításaként fogott fel. Mivel az ünnepélyes szertartások valamivel előbb fejeződtek be, mint ahogy számították, másfél órát kellett várni a koronázási aktusra,

melyet az asztrológusok fél tizenegyre jelöltek ki. Ezután meg minden várakozás ellenére nem püspökök, hanem főurak helyezték a király fejére a koronát. Kivétel nélkül azok, akik nemsokára arra kezdenek törekedni, hogy Györgyöt megfosszák a koronától és fejétől is. De a pápai legátust helyettesítő magyarországi püspökök sem jártak rosszul. Magukkal vitték Prágából Podjebrad titkos esküjét, melyben a pápai trón iránti engedelmes-ségre, a hit egységének megtartására és az eretnekség elleni kemény eljárásra kötelezte magát alattvalói körében.

Györgynek nyomós okai voltak arra, hogy titkos esküje a nyilvánosság előtt ismeretlen maradjon. Egyike volt ez azoknak a kompromisszumoknak, melyeknek György igazi mestere volt, s

melyeknek kis híján maga is áldozatául esett. Ebben az esetben azonban ne marasztaljuk el a szokásos módon a kompromisszumot. Podjebrad kétségtelenül nem volt Napóleon helyzetében, hogy maga tegye saját fejére a koronát. Ámbár a katolikusok valamivel később úgy magyarázták esküjét, mint a cseh uralkodó lemondását a compactátaokról, ennek inkább az ellenkezője volt az igaz. Györgynek, ha nem is vesszük figyelembe, hogy vallási meggyőződése egy mérsékelt utrakvistáé, de mégis utrakvistáé volt, a compactátákat Rómához való viszonyának alapjául kellett tekintenie a maga egész politikai múltjára és az ország kelyhes többségére tekintettel.

Hogy két egyház éljen legálisan egymás mellett ugyanazon állam keretén belül,

ez ebben az időben Európában szinte egyedülálló s máig kéllőleg nem értékel jelenség volt. Érthető persze, hogy a római kúria szempontjából a cseh királyságon belüli helyzet abnormálisnak és rendkívül veszélyesnek tűnt. György titkos esküje után ugyanis úgy látszott, hogy megérett az idő a cseh kérdés békés likvidálására, ami sikeres betetőzése lett volna a bázeli zsinat taktikájának. György egyes lépései valóban tápot adtak ennek az optimizmusnak. Elsősorban a Cseh Testvérek ún. első üldöztetéséről van szó, a hatvanas évek elején. A Cseh Testvérek tanítása Petr Chelčickýnek, ennek az eredeti gondolkodónak és népi filozófusnak a szellemi hagyatékából indult ki, aki zamatos cseh nyelven írt irataiban nem egy vonatkozásban tovább jutott, mint legradiká-

lisabb elődei és kortársai. Amíg például Husz János ragaszkodott a háromféle népről szóló középkori tanításhoz, addig Chelčický korához képest figyelemre méltóan indokolta, hogy éppen a jobbágy-parasztok és „akik a legkisebbek a közösségben”, ők Krisztus testének leg-sajátabb tagjai és az emberi társadalom alapja, jóllehet a többiek mind becsmérlik és kizsákmányolják őket. Chelčický nem szorítkozott csupán a korabeli viszonyok megsemmisítő kritikájára, amelyek az ilyenfajta elemzésre elegendő anyagot szolgáltatottak. Ugyanakkor több mint buzgó hirdetője volt annak az eszménynek, hogy a „romlott világtól” a belső elmélkedés és a kontemplatív vallási megtisztulás mikrokozmoszába kell fordulni. A világot az erkölcsi bomlás olyannyira

előrehaladott fázisában látta, hogy javulást csak a „szellemi harctól” és a vele kapcsolatos, felülről jövő isteni beavatkozástól várt. Az, hogy elutasította a fizikai harcot, az elnyomás bármiféle formáját és minden kormányrendszert, passzivitáshoz vezetett, s megfosztotta azokat, akikre elsősorban gondolt, attól a jogtól, hogy szembeforduljanak a rosszal.

A felszínes hivatalos utrakvizmus, amely a compactáták betűiből indult ki, természetesen nem elégíthette ki mindazokat, akik a huszita forradalom elcsendesülő légkörében szembeállították a korábbi eszményeket a társadalom adott helyzetével. Hasonló gondolkodású ember azonban Csehországban már nem sok akadt, hiszen az ország élete jobban

belezökkent a normális kerékvágásba, semhogy Chelčický gondolatai szélesebb körű visszhangot válthattak volna ki. Chelčický követőiben Rokycana előbb a maga híveinek valamiféle elit magvát látta, kiknek segítségével az általa vezetett egyháznak újabb belső és meggyőző erőt kellett volna nyernie. Mihelyt azonban kiderült, hogy az utrakvizmus és eme újabb hajtása között az ellentétek mélyebben gyökereznek és mihelyt az ez ideig szétszórt szektás csoportok ideológiailag és szervezetileg egyesülni kezdtek, Rokycana s vele együtt a kelyhes egyház más ideológusai is széles körű kampányt indítottak az új tévtanok ellen, abból a bevált katolikus elvből indulva ki, hogy az eretnek rosszabb a pogánynál. Rokycana egyidejűleg nyomást gyakorolt Podjebrad-

ra is, mivel az ő hatalmi beavatkozása nélkül az egész akció kudarcba fulladt volna.

Nagyobb erőfeszítésre Rokycanának nem is volt szüksége, noha György álláspontját a Cseh Testvérekhez inkább politikai, mint vallási indítékok motiválták. A kemény fellépés a „bratřik” ellen, ahogy ennek a vallási mozgalomnak a híveit nevezték, elsősorban az országos utrakvizmus nehezen kiharcolt összetartását igyekezett megvédeni a széthúzó erőkkel szemben. Ha mérlegeljük a bel- és külpolitikai helyzetet, György nyilván nem is járhatott el másként, mivel a nemzetközi és hazai katolicizmus nyomásával szemben ellensúlyt egyedül a belsőleg egységes utrakvizmusban kereshetett. Nem volt ez tehát, amint első

szempillantásra tűnik, csupán György vallási meggyőződésének kérdése. Egyházpolitikájának bármiféle elvi fordulata vagy hirtelen fejleménye komolyan veszélyeztette volna korábbi államférfiúi törekvéseinek alapját, s ráadásul legfőbb szövetségeseinek elvesztését is jelentette volna. Ezt György király nem engedhette meg magának, mint ahogy nem engedhette meg a másik fél kifogásait sem, hogy a katolikusok vagy sérelmet szenvednek, vagy nem tartják be a compactákat. Megalkuvás nélküli fellépésével a Cseh Testvérek ellen, az újonnan megválasztott cseh király bizonyítékát adta annak, hogy alattvalói között nem fogja megtűrni az eretnekséget. Így értelmezte ugyanis ígéretét, melyet a magyarországi püspökök útján adott a pápának. Egészen

másképpen értelmezte azonban ezt az ígéretet a pápai kúria, amely eretneknek minősítette a legális utrakvista egyház híveit is.

Maga a megkoronázás még nem jelentette, hogy Podjebrad Györgyöt az egész királyság, még kevésbé az egész külföld elismerte volna. Minthogy a cseh korona melléktartományai a választáson nem vettek részt, az új uralkodónak saját érdekében igyekeznie kellett mielőbb elnyerni ezek hozzájárulását is. Ez nem kis erőfeszítésébe került, még Morvaországban sem, ahol a négy legnagyobb város ellenállása egybeolvadt a még szélesebb körű sziléziai ellenállással. De míg a morvák a Habsburgoktól vártak támogatást, addig a sziléziai legitimisták inkább Szász Vilmos felé fordultak. A

melléktartományok rendjei közti egyenlenség Györgynek több mint kapóra jött, főleg amikor szokatlanul gyorsan sikerült leköteleznie Frigyes császárt, s megegyeznie a Hohenzollernekkel és a Wittelsbachokkal Németországban. Sőt, az 1459. évi áprilisi találkozón Györgynek sikerült elérnie, hogy Szász Frigyes visszaadta a cseh országrészekben fekvő idegen hűbérbirtokokat, amelyek körül hosszú évekig tartó vita folyt. Podjebrad a megegyezést ez esetben is a két család közti kettős házasságkötési szerződéssel erősítette meg.

A sziléziai és felső-luzsikai ellenzék Boroszló és Görlitz városok kivételével hamarosan meghódolt a cseh király előtt, miután meggyőződött arról, hogy nem számíthat II. Pius pápa hatékony segít-

ségére. A pápa viszont, akinek érdekében állt, hogy György Mantuába menjen a keresztény uralkodók törökellenes ligájának alakuló ülésére, két rendkívüli pápai követet küldött, hogy a konfliktust békés úton rendezzék. Podjebrad György tehát teljesen jogosan jelenthette ki már 1459 végén: „Most békében és nyugalomban uralkodunk s nincs, aki ellenszegüljön hatalmunk parancsának.”

Az újonnan megválasztott cseh király és a pápai kúria közti kétoldali elnéző viszony hamarosan romlani kezdett, mivel György nem volt hajlandó azokra az akciókra, melyeket II. Pius véleménye szerint már régen meg kellett volna kezdenie. A pápa annak ellenére, hogy a cseh viszonyok kiváló ismerője volt, tévedett, amikor a renaissance

individualizmusból kiindulva, György áttérésében — melynek előjeléül a már többször említett titkos ígéretet tekintette — az egész cseh nép áttérését, s ezzel együtt a cseh kérdés végleges megoldását látta. Éppen ezért állandóan sürgette a cseh udvart, hogy küldjenek Rómába engedelmességet fogadó követséget. György ezzel szemben ebben a dologban nem sietett, mivel azt várta, hogy a pápával folytatandó tárgyalások csak nehézségeket fognak eredményezni. 1462-ben azonban tovább már nem késlekedhetett. Abban a feltevésben, hogy a nemzetközi és belső helyzet számára kedvező, a küldöttséget útnak indította. Ekkor persze még nem sejthette, hogy röviddel a cseh követek pápai fogadása előtt a francia király követsége ünnepélyesen le fog

mondani az ún. *pragmatica sancti*óról, minek következtében füstbe mentek a cseh utrakvista egyház különleges helyzetének elismerésével kapcsolatos remények. A küldöttség kudarca már az első kihallgatáson nyilvánvalóvá vált, amikor a király képviselői túl világosan adták tudtul, hogy küldetésüket nem lehet úgy magyarázni, mintha uralkodójuk feltétlen engedelmességet fogadna a pápának abban az értelemben, hogy lemond a *compactá*król. A cseh uralkodó bonyolult helyzetét katolikus tanácsosa és diploma tája, Prokop z Rabštejna fejtette ki a legtalálóbban, amikor Bessarion bíborossal folytatott bizalmas beszélgetés során ezt mondta: „Mint jól tudja, Csehországban kétféle nép van, s ezért királyunknak mint mindkét nép urának ezt figyelembe

kell vennie; ha ugyanis előnyben részesítené az egyik pártot, szembefordulna vele a másik.”

A cseh küldöttség búcsúkihallgatása már a két álláspont elvi kibékíthetetlenségének jegyében folyt le. Václav Korandának a cseh szónoknak s az egyik fő utrakvista ideológusnak, aki a teológus szokásos tudós felkészültségével igyekezett rávenni a pápát, hogy a compactáták megerősítésével békítse ki Csehországot a kereszténység többi részével, elegáns humanista latinsággal maga II. Pius válaszolt. Szavainak az volt az értelme, hogy a bázeli zsinat a compactátákat csak a kortársak számára engedélyezte, ennél fogva már semmi érvényük sincs, s hatályukat veszítettnek tekintendők. Formálisan ez a kijelentés csak 1462.

március 31-én jutott érvényre, amikor négyezer ember jelenlétében a compactátákat ünnepélyesen eltörölték. Ez azonban nem gátolta a pápát, aki valószínűleg tudatában volt döntése lehetséges következményeinek, hogy rögtön másnap egy virágzó kert kifinomult környezetében tartott magánkihallgatáson tette-tett szívélyességgel ne igyekezzék eltéríteni a követeket álláspontjuktól.

Ami II. Piusnak nem sikerült, azt Csehországban a hazai katolikusok segítségével Fanti de Vallénak, a pápa teljhatalmú megbízottjának kellett volna elérnie, aki a hazatérő cseh követséghez csatlakozott. De ő sem járt sikerrel, noha a katolikus főurak világosan tudomására hozták Györgynek, hogy a compactáták megvédése a kelyhesek dolga,

nem az övék. Podjebrad Fantir, aki ez ideig az ő ügyésze volt a szentszéknél, árulás címén fogságba vetette. 1452. augusztus 12-én pedig ünnepélyesen kijelentette, hogy egész családjával együtt a kehelyre akarja feltenni „nem csupán világi birtokait, hanem életét is”.

„INKÁBB MEGFONTOLTAN
ÉS ÓVATOSAN,
SEMMINT FEGYVERREL”

György nyilatkozata, melyet néhány nappal később a cseh országgyűlés kelyhes része szemmel látható helyesléssel fogadott, mindenekelőtt persze a külföldnek szólt, ugyanakkor azonban az is célja volt, hogy a cseh országrészekben megszilárdítsa a hitet: a király nem enged programjából. Ha nem is állapíthatjuk meg, milyen mértékben és módon hatoltak be a szélesebb köztudatba a király különböző döntései, bizonyos, hogy György időről időre hasonló módon a szélesebb nyilvánossághoz fordult. Erre rendszerint akkor került sor, amikor a szomszédos katolikus uralkodókkal és főleg a szentszékekkel való bonyolult és

gyakran áttekinthetetlen diplomáciai kapcsolatai olyan aggodalomra adtak okot, hogy a király kötelezettségei folytán az ország messzemenő engedményekre kényszerülhet. A hosszan tartó huszita háborúk és a keresztes hadak betöréseinek tapasztalatai még túl élénken éltek az emlékezetben ahhoz, hogy a király alkalmi szövetségeseit a cseh érdekek lelkes védelmezőinek tartsák. Ha említést teszünk arról, hogy Podjebrad tekintettel volt a közvéleményre, ez nem azért történik, mintha valamiképpen hangsúlyozni akarnók, hogy mindig az ország többségének érdekeihez tartotta magát. Nem vádolható éppenséggel túlzott demokratizmus-sal, egyeduralkodó volt, s kormányrendszere nem tért el a korabeli normáktól és hazai szokásoktól. Ugyanakkor azon-

ban volt annyira reálisan mérlegelő politikus, hogy időben le tudott mondani az olyan tervről, amely nyilvánvalóan elégedetlenséget és ellenállást szült volna alattvalói körében. Amennyire csak ez lehetséges volt, igyekezett fenntartani az országban az egyensúlyt a lakosság különféle szociális, etnikai és felekezeti csoportjai között, ami nem mindig sikerült neki. Csehország volt a bázisa, ennek felvirágoztatására fordította a legnagyobb figyelmet. Csehországnak azonban, habár ez volt a cseh korona magva és a legnagyobb ország, megvolt az a sajátossága, hogy lakosainak túlnyomó többsége nem a katolikus hitet követte. Egyéb okok mellett ezzel is magyarázható, hogy a melléktartományokban s részben Morvaországban is György politikája

gyakran teljesen ellenkező visszhangra talált, mint Csehországban.

Az ideológiai kérdések, bármennyire is rendkívül erős visszhangot váltottak ki Csehországban, önmagukban mégsem jelentették az egyetlen összekötő kapcsot a király és ama rétegek között, melyekben belső támaszát kereste. György tisztában volt a rendek egységének ingatag voltával — ennek az egységnek első és utolsó kedvező eredménye az ő királlyá választása volt —, s ezért minden módon igyekezett kedvére járni a köznemességnek és a polgárságnak akár úgy, hogy köznemeseket nevezett ki a királyi tanácsba, vagy a királyi főtörvényszék tisztviselőinek, akár úgy, hogy támogatta a kereskedelmet és a kézművességet. Szinte nem volt olyan cseh- és morvaországi királyi

város, amelynek régibb vagy újabb kiváltságait ne erősítette volna meg, amely ne kapott volna különböző kedvezményeket, pénzügyi engedményeket stb. E tekintetben elsősorban a prágai polgárok jártak rendkívül jól: megerősítette ezeknek azt a privilégiumát, hogy fel vannak mentve minden, a prágai házak után fizetendő egyházi adó alól, beleértve az ún. örökjárulékokat is, melyek a legterheesebb kötelmek közé tartoztak a huszizmus előtti korban. Ebben az esetben sem volt szó pusztán adminisztratív aktusról. Prága az egyik döntő tényező volt az országban, ahol évszázadokon keresztül érvényes volt, hogy a hatalom azé, aki kezében tartja vagy megszerzi a fővárost.

Noha Podjebrad György a városok támogatásával a maga tulajdon érdekeit

is szem előtt tartotta, hiszen szükség esetén tőlük kapott pénzügyi és katonai segítséget, uralkodói erőfeszítésében felismerhető az a törekvése is, hogy a gazdaságpolitika magasabb formáit érvényre juttassa. Itt nem is annyira a pénzverési viszonyokba való gyakori, s egyébként kevésbé eredményes beavatkozásairól van szó, hasonló pénzszabályozáshoz más uralkodók is folyamodtak, mint inkább olyan kísérletéről, hogy egy meghatározott gazdasági programból induljon ki, amelynek minden egyes intézkedés a szolgálatában áll. Ha ez csak törekvés is maradt, mégsem érdektelen ebből a szempontból a *Tanács a kereskedelem megjavításáról Csehországban*, melyet György számára az ő olasz szakértője, Antonio Marini dolgozott ki. A történelmi adatok tanúsága

szerint voltak más, gazdasági kérdéseket érintő memorandumok is, melyek minden valószínűség szerint szintén empirikus ismeretek, nem reális elképzelések és jámbor óhajok keverékét tartalmazták. Legnagyobb hátrányuk azonban az volt, hogy a cseh országrészekben nem voltak meg a feltételek még részleges megvalósításukra sem, mivel a békés élet rövid időszakát hamarosan felváltotta a bizonytalanság és az ország közvetlen katonai veszélyeztetettsége.

Amíg királlyá választásáig Podjebrad György túlnyomólag a belpolitika színterén szerepelt, addig ezt követőleg egyre nagyobb figyelmet kellett fordítania a külpolitikára. Azt, hogy rövid időn belül Közép-Európa egyik vezető személyisége lett, többek között két jelentős tényező

tette lehetővé. Mindenekelőtt az, hogy meglehetősen nagy és egységes államot vezetett, amely kedvező központi fekvése mellett viszonylagos gazdasági stabilitásnak örvendett. Ez azonban önmagában nem lett volna elég, már csak azért sem, mivel a cseh állam gazdasági bázisát nem szabad túlbecsülni. Az eredményes külpolitikát megfelelő hadipotenciálának is alá kellett támasztania. E tekintetben Györgynek nem kellett nyugtalankodnia; a Lipany utáni cseh hadtudomány megőrizte kiváló színvonalát s a cseh uralkodó nagyszámú katonai egységekre számíthatott, beleértve azokat is, amelyek „idegen szolgálatban” keresték meg kenyerüket. A cseh állam katonai felkészültségét már csak azért is hangsúlyozni kell, hogy György külpolitikájának túlnyomóan

pacifikáló tendenciáját esetleg ne magyarázzák úgy, mint katonai gyengeségből fakadó defenzív taktikát. A cseh hadművészet dicsőségét emlegető számos korabeli forrás közül elég megemlíteni Jan z Rabřtejna katolikus humanista tanúságát: „Prágán, a fővároson kívül Györgynek Csehországban 46 jól megerősített városa van; a prágai váron kívül öt szolgálja még 72 igen erős vár, nem számítva számtalan megerősített helyet, melyeket falak és vízesárcok védelmeznek. Azt hiszitek, hogy ezeket mind be lehet venni egy év leforgása alatt? Hogyne, még jó néhány év alatt sem, vallja minden bizonnyal mindenki, aki ismeri a cseh bátorságot és erőt!”

Mindez nem csökkentette, hanem inkább megsokszorozta a szubjektív tényező jelentőségét. Podjebrad György jól tudta,

hogy a katolikus egyház szerteágazó apparátusának és a szentszéki diplomaták színe-javának csak hasonló ügyes és képzett tanácsadók támogatásával tud ellenállni. Ezek megválasztásában, akár hazai vagy külföldi, katolikus vagy nem katolikus bizalmi férfiakról is volt szó, kivétel nélkül rendkívül szerencsés keze volt. Sőt közülük egyesek, s éppen a legjobbak, maguktól jelentkeztek szolgálatába. Így történt Martin Mair jogász-doktor esetében is, aki 1459 novemberében egy hazafias fogalmazású felhívással fordult a cseh királyhoz, hogy mint „adminisztrátor” álljon a birodalmi politika élére. Ez a humanista iskolázottságú, éles elméjű jogász ugyanis Györgyöt tartotta a legmegfelelőbb személynek régebbi terve megvalósítására, hogy a német biro-

dalmat egy tehetséges uralkodó megválasztásával megújítsa.

Podjebrad a tervezetet nem vetette el egyenesen, noha nem célt látott benne, hanem csupán az általa vezetett állam biztonsága és nemzetközi pozíciói megszilárdítására irányuló politikájának eszközét. A cseh uralkodó külpolitikájának megítélésében állandóan szem előtt kell tartani, hogy a korabeli Európában Csehország az eretnekség fertőző góciát jelentette a katolikus társadalmon belül. A pápai kúriának ugyan már régóta nem volt olyan hatalmi befolyása, mint az egyházszakadást megelőző időben, a zsinati mozgalom kudarca után azonban és főleg II. Pius pápává választásával kapcsolatban világuralmi aspirációi mégis megnőttek, ami megmutatkozott lázas

diplomáciai tevékenységében is. Ilyen helyzetben csak egy naiv politikus tételezhette fel, hogy a cseh királyságot nem fenyegetheti kívülről veszély. Podjebrad György, ahogy ez ideig megismerhettük, határozottan nem ilyen politikus volt. Minthogy uralkodása egész ideje alatt azt tapasztalta, hogy hazai ellenzéke a maga tényleges gazdasági, politikai és egyéb céljait vallási proklamációkba burkolja, nem lehetett a legkisebb kétsége sem afelől, hogy a cseh eretnekség hasonlóképpen „szent és keresztény” indoklásul szolgálhat az expanzív csehellenes politika és a külföldi ellenzék számára. Tudatában lévén továbbá annak is, milyen kritikus helyzetbe került Csehország a huszita forradalom kezdetén, amikor szinte egész Európa hadseregeivel kellett

szembefordulnia, minden erejével igyekezett megakadályozni, hogy hasonló helyzet újból megismétlődjék. Ezért törekedett arra is, hogy Csehország szomszédságában ne kerüljön sor egy olyan nagyobb koalíció kialakulására, amely ráadásul a hazai katolikus ellenzékre is támaszkodhatna. Ennek a fő stratégiai irányvonalnak rendelte aztán alá minden külpolitikai akcióját, akár politikai vagy házasságkötési szövetkezésről volt szó, akár békéltetői vagy katonai közreműködéséről a szomszéd uralkodók közti konfliktusokban.

Belpolitikájához viszonyítva a cseh király külpolitikája szokatlanul dinamikus volt. Ha azt mondjuk, hogy „rugalmas”, igazi arculatát ugyancsak megszépítjük. Amennyiben a körülmények arra

kényszerítették vagy a maga, s ezzel együtt a cseh állam érdeke is úgy hozta, György kész volt megígérni a teljesíthetetlen is, kész volt ellenségével szövetkezni a saját szövetségese ellen vagy esetleg becsapni mindkettőt. Hasonlóan járt el azonban a kor valamennyi uralkodója, ezért az említett „rugalmasság” aligha lehet önmagában kritérium.

Ami azonban Podjebrad Györgyöt pozitív értelemben megkülönböztette a környező országok uralkodóitól, az az ő vitathatatlan törekvése volt a közép-európai viszonyok békés megoldások útján történő konszolidálására. Nem véletlen, hogy éppen nála találkozunk olyan nagyvonalú politikai koncepciókkal, amelyek nem egy vonatkozásban megelőzték korukat, nem véletlen, hogy ezek szerzői

— Mair, Marini és Heimbürg, valamenynyien külföldiek — éppen őhöz fordultak. Nem kell elhallgatni, hogy Podjebrad György ezekben az esetekben is mindenekelőtt a maga országainak érdekeire gondolt, mivel az elképzelt tervek megvalósulása valamennyi résztvevő ország javát szolgálta volna. De amint ez gyakran történni szokott, a nemes eszme elveszti ragyogását, mihelyt már a megvalósításról van szó.

A római császárság terve, amint nem egészen helyesen a cseh király első nagy tervezetét nevezni szokták, kezdettől fogva számos akadályba ütközött. Noha a terv háttérében olyan remények is felmerültek, hogy kedvező körülmények esetén György léphetne a birodalmi trónra a tehetetlen II. Frigyes helyett,

mégis sokkal inkább számításba jött egy másik változat, amely szerint Györgynek a császár mellett valamiféle birodalmi kormányzói funkciót kellene betöltenie, amit a birodalmi király címén szentesítenének. Ezzel kapcsolatban nem is annyira az a tény érdekes, hogy ezt a lehetőséget komolyan fontolóra vette számos igen befolyásos német fejedelem is — a compactáták eltörlése előtt ugyanis a felekezeti kérdés háttérbe szorult György tényleges hatalmi befolyása előtt (végeredményben maga a terv szerzője, Martin Mair is katolikus volt) —, mint inkább az, hogy eredetileg egyetértett a tervvel maga Frigyes császár is.

A diplomáciai tárgyalások minden fordulátát végigkísérnünk természetesen nem lehet. De legalább annyit említsünk meg,

hogy a hatvanas évek elején Podjebrad György volt az, nem pedig Frigyes császár, aki a birodalmi politikában a szót vitte, s akihez az egyes fejedelmek kölcsönös konfliktusaikban mint békebíróhoz fordultak. Nem egy esetben maga a császár is kénytelen volt György segítségét kérni. Így történt ez például 1462 októberében, amikor György kiszabadította Frigyest szégyenletes bécsi körülzártságából. Minél jobban lekötelezte a cseh király a császárt, annál kevésbé kellett tőle tartania. Ez a taktika hamarosan meghozta a maga gyümölcsét, mivel a császár sokáig nem mert fellépni a cseh király ellen, noha erre állandóan ösztönözték Rómából. De hogy legalább részben betekintsünk György diplomáciájának hátterébe, megkíséreljük röviden vázolni

eljárását a magyar kérdésben, ami minden bizonnyal kihatott Mátyás későbbi politikájára is.

Noha kezdetben úgy látszott, hogy a császár nem szándékozik érvényesíteni igényét Utószülött László örökségére, 1459 elején mégis gyors fordulat következett be ezen a téren. Akár az volt az indítéka Frigyes érdeklődésének a magyar korona iránt, hogy az elégedetlen hazai oligarchiával való szövetségre számított, akár az, hogy Miksa személyében törvényes fiúörököse született, bizonyos, hogy az egész ügyben szerepet játszott Podjebrad György kétszínű részvétele is. Vajon György azért fordult-e el Mátyástól, mert azt hitte, hogy egyidejűleg elnyeri a császár hűségét és a pápai kúria kegyét, nehéz megmondani. Valószínűleg igen,

mindenesetre azonban a dolgok már odáig fajultak, hogy februárban Frigyeszt magyarországi hívei királlyá választották. Minden várakozás ellenére II. Pius pápa nem értett ezzel egyet, s egészen egyértelműen Mátyás mellé állt, akiben a maga törökellenes tervének megvalósításához sokkal alkalmasabb eszközt látott, mint az átlagosnál kisebb képességű császársban. György gyorsan felismerte, hogy elszámította magát, s egy időre a háttérben maradt. Hamarosan azonban ott látjuk, amint ízléstelenül alkudozik a császárral jövődő veje koronájára. A koronázáshoz és a magyarországi uralomhoz nyújtandó segítség ára két nap alatt az eredetileg felajánlott nyolcezer aranyról Magyarország háromévi királyi jövedelmeinek a felére emelkedett. Sőt még a

hadjárat megindításának napjában is megegyeztek, erről azonban lemondtak, amikor György felismerte, hogy ezzel elvágna a kiegyezés útját Rómával, s hogy a Mátyás elleni háború terhét neki kellene viselnie. Közben Mátyás Sárosban visszaszorította Jiskrát, akinek Podjebrad támogatást ígért, s e célból katonai szövetségre lépett Bajor Lajossal, ez pedig hamarosan hadat üzent Mátyásnak. De az ádáz szándék megvalósítására most sem került sor, mindkét uralkodó, mind György, mind Mátyás, előnyben részesítette a megegyezést, melynek eredménye volt többek közt Mátyás házasságkötése is a cseh király leányával.

A birodalmi királyi cím megszerzésére irányuló terv irrealitása a compactáták eltörlése után egyre nyilvánvalóbb lett.

Noha Martin Mair kiterjedt tárgyalásokat folytatott továbbra is Németországban és Francesco Sforza milánói udvarában, György a tervről már letett, mert egy sokkal nagyobb szabású tervezet állt rendelkezésére, melyet az európai fejedelmek törökellenes ligájára vonatkozó memorandum formájában Antonio Marini terjesztett elő. A tulajdonképpeni ok, amiért György kapva kapott Marini tervezetén, az elszigetelődés veszélye volt, melybe Podjebrad mint egy eretnek ország királya a compactáták eltörlése után került. Még mielőtt a pápai kúriának ideje lett volna offenzívára mozgósítani erőit, Györgynek egy olyan rendkívül vonzó terv volt keze ügyében, mely azzal kecsegtetett, hogy az európai fejedelmi udvarok figyelmét a cseh kérdésről elte-

reli egy Európa szempontjából kétségtelenül fontosabb problémára: a fokozódó török veszedelemre. Marini tervezete szerint a keresztény országok egyesített haderői a cseh király vezetése alatt megsemmisítő csapást mértek volna a törökök hatalmára s visszahódították volna Jeruzsálemet. A törökellenes koalíció résztvevői között felmerülő esetleges vitákban valamiféle nemzetközi törvényszéknek kellett volna döntenie.

Az eredeti tervezetből rövid időn belül egy sokkal szélesebb körű és nagyobb súlyú koncepció született, amely a törökellenes háborús liga helyett egy nemzetközi békeszervezet gondolatát tűzte ki. Ennek a tervezetnek a kidolgozásában a cseh király közvetlen irányítása mellett nyilvánvalóan több tanácsosa vett részt,

közülük főképp Mairnek, a képzett jogásznak a részvétele látszik kétségtelennek. Arra, hogy György már előzőleg is előnyben részesítette a fenyegető konfliktusok békés megoldását és rendezését, számos bizonyíték van. Különösen hatá-
sos György megfogalmazásában II. Pius pápához 1460 decemberében írt levelének egy részlete, melyet mintegy jelszavának tekinthetünk: „inkább megfontoltan és óvatosan, semmint fegyverrel”. A király közvetlen részvételét a békeparlament megfogalmazásában maga Marini bizonyítja, amikor elmondja, hogy a király megbízta őt, adjon véleményt az alábbi témáról: „Hogyan lehetne rávenni valamennyi keresztény fejedelmet három dologra: először békés és általános meg-
egyezésre, másodszor a hit közös vé-

delmére s harmadszor az egyház és a római birodalom tiszteletének megőrzésére.”

Az első megbízható adat a békeparlament tervezetének elkészültéről 1463 júniusából származik, amikor szövegét bejegyezték a lengyel királyi kancellária regestrumába. Az okmány, amely formális szempontból egy több oldalú nemzetközi szerződés vázlatát képezi, két részből áll. Az első a bevezetés, amely kifejti a tervezet kidolgozásának indokait s kitűzi célját. A béke fenntartásának gondja s a törökök elleni közös védelem megköveteli, úgymond, egy egységes nemzetközi szervezet létrehozását, amelynek lényegében minden keresztény állam tagja lehetne. A második rész a 23 cikkelyben konkrétan és helyenként meglehetősen

részletességgel kifejti ennek az általános nemzetközi uniónak a fő vonásait.

A nemzetközi békeszervezetet a tervezet úgy jellemzi, mint egyenjogú tagállamok unióját, amelyben nincs külön előnyös helyzete a római császárnak vagy a pápának. A szerződés megkötésével a tagállamok messzemenő intézkedésekre köteleznék magukat a béke és a háború, a nemzetközi bírói joghatóság és részben a gazdaság terén is. Különösen fontos volt a 22. cikkely rendelkezése, amely szerint a tagállamok közösen kötelesek meggátolni, hogy valamelyik tagállamban olyan kormány kerüljön hatalomra, amely nem tartja tiszteletben a békeokmány elveit. Az unió fő szerve az állandó kongresszus lenne, törvényhozási jogkörrel. Már a kongresszus folytonossága ki-

zárja, hogy ülésein az uralkodók személyesen vegyenek részt. Az uralkodók az elnök (talán a francia király) vezetése alatt csak időnként jönnének össze, és pedig nyilván segélyezési és ceremoniális okokból. A kongresszus ülésein az egyes államokat teljhatalmú küldöttek képviselnék. Feltételezték továbbá, hogy az egyes országok a kongresszuson belül nagyobb csoportokat alkotnának, s szavazáskor minden ilyen csoportnak egy szavazata lenne. A nemzetközi unió saját pecséttel, címerrel és pénztárral rendelkezne. Amint már mondtuk, a kongresszus folyamatosan ülésezett volna, de székhelye meghatározott rend szerint ötévenként változna.

Az unió másik legfontosabb szerve a nemzetközi törvényszék, melynek fő fel-

adata békés úton elintézni mind a tagországok közti, mind a tagországok és a szervezeten kívül álló államok közti vitákat. A törvényszéket az okmány „parlamentnek” is nevezi, innét tehát a „békeparlament” megjelölés, melyet néha az egész tervezetre alkalmaznak. Ez a jelentős és bonyolult szervezet azonban kiterjedt ügyintéző apparátust is igényelt. Az egész igazgatási rendszer élén a „sindicus” állt volna, ma főtitkárnak mondanánk, neki további tisztviselők voltak alárendelve, akiknek a feladatait csak általánosságban említi a tervezet. A közös kiadások fedezéséhez a tagállamok rendszeresen hozzájárultak volna egy előre meghatározott kulcs szerint. A tervezetben említés történik közös pénz verésének, az élelmiszerárak szabá-

lyozásának lehetőségéről, valamint kvártélyozás biztosításáról a katonaság számára.

A békeokmány szövege sok szép, általános érvényű humánus gondolatot tartalmaz a nemzetközi békés egymás mellett élésről, ami minden erőfeszítés ellenére máig sem valósult meg teljesen. A nemzetközi egymás mellettélést az okmány olyan széleskörűen értelmezi, hogy bizonyos feltételek mellett nem zárja ki az iszlámmal fennálló ellentétek békés elintézését sem. Ez az okmány egyébként is megelőzi korát, vagy legalábbis a legmodernebb eszmei indítékok szülötte. Elég, ha arra gondolunk, hogy elvetette a pápa és a római császár fölérendeltségének középkori elméletét, elég, ha jogi és igazgatási oldalát nézzük. Történelmiet-

len volna azonban csupán a tervezet szövegéből kiindulni, s figyelmen kívül hagyni, hogy igen konkrét politikai-diplomáciai művelet részét képezte. Noha György pozíciója s a cseh állam gazdasági és katonai ereje igen erős volt, a lehetséges csehellenes koalíció még erősebb volt. Más szóval, Podjebrad György abban a pillanatban lép fel a maga béketervezetével, amikor defenzívába szorul.

Maga az európai fejedelmek békeligájának gondolata nem volt eredeti, különböző változatokban az előző időkben is találkozunk vele (vö. Dante Alighieri, Pierre Dubois, Pádúai Marsilius). Eltekintve attól, hogy az előző tervezetek közül egy sem érte el György békeokmányának haladó szellemét, még kísérlet sem történt bármelyikük realizálására sem.

Ezzel szemben a „békeparlament” tervezete kiterjedt diplomáciai-politikai akcióhoz kapcsolódott, melynek az volt a célja, hogy a békeokmány alapelveit életre keltse vagy legalábbis korlátolt mértékben megvalósítsa. Ebben rejlett a cseh békekezdeményezés történelmi egyedülállósága és jelentősége is.

Igen élénk, többnyire titkos tárgyalások után, melyek terhét Marini viselte, ritka helyzet állt elő. A tervezetet ugyanis Mátyás magyar király és a lengyel Kázimér — akikkel elsősorban megtárgyalták — sem el nem fogadták, sem el nem vetették. Magyarországhoz képest azonban a javasolt ligát sokkal kedvezőbben fogadták a lengyel udvarnál. Ezt a cseh uralkodóhoz kötötte a kölcsönös gogóvi szerződés, amely a tervezet egyes elemeit

részben már magában foglalta. Amíg viszont a lengyel fél a Velencében, Franciaországban, Burgundiában és Németországban eddig folytatott tárgyalásokról nyilvánvalóan folyamatosan s minden bizonnyal teljes mértékben értesült, addig ez Mátyás király esetében nem történt meg. György nemcsak hogy eltitkolta veje elől az információk egy részét, hanem nemegyszer az ő nevében is tárgyal, megfeledkezve arról, hogy „gyámkodásának” ideje már rég lejárt. Mátyás fiatal kora ellenére már kellő uralkodói tapasztalatokkal rendelkezett s nem szándékozott másodhegedűs lenni a közép-európai, s főleg nem a magyar politikában. Meggyőződhetett erről egyébként Marini, Podjebrad diplomatája is, amikor 1464 tavaszán, néhány héttel Kata-

linnak, Mátyás feleségének halála után tárgyalások céljából Budára érkezett.

Mátyás először is közölte Marinival, hogy vele nem tárgyaltak teljes jogú partnerként, ennek ellenére most sem veti el elvileg az előterjesztett tervezetet, mely az eredeti törökellenes ligát általános békeunióvá akarja kibővíteni. Ezért fenntartotta magának a jogot, hogy a készülő akcióról informálni fogja a szentséket, a császárt és a szövetséges Vencét. Ekkoriban egyébként a római kúriának — amely ellen a tervezet elsősorban irányult — már tudomása volt Marini utazgatásairól, úgyhogy idejében megtudta tenni a szükséges intézkedéseket. Ezek egyike volt a törökellenes szövetség megteremtése Velence és Magyarország között a pápa égisze alatt, vagyis azon

országok ligája, amelyet a török közvetlenül fenyegetett, s amelyek részvétele nélkül a békeunió elképzelhetetlen lett volna. Noha a diplomáciai előkészületek eddigi eredményei nem jogosították a cseh udvart túlzott reményekre a tervezett akció sikerét illetően, Podjebrad György mégis arra határozta el magát, hogy felkéri a francia királyt, hívja össze az európai uralkodók kongresszusát. A kérést mind maga, mind a lengyel és a magyar király nevében kívánta tolmácsoltatni, akik pedig még nem adták ehhez Györgynek hozzájárulásukat.

1464 májusában valóban elindult Prágából egy külön küldöttség, ellátva mindhárom uralkodó megbízólevelével. A küldöttség szónoka az ünnepélyes kihallgatáson ismertette ugyan XI. Lajos

előtt a kérelem lényegét, de a várt eredmény nélkül, mivel időközben a pápai diplomáciának kulisszák mögötti csel-
szövésekkel sikerült óvatosságra intenie a francia királyt. A cseh követség azonban így is két igen értékes okmánnyal indult haza. Elsősorban egy levéllel, melyben XI. Lajos igazolta Podjebrad György igazhitűségét, s így közvetve felelt a cseh katolikus ellenzék rágalmazó leveleire, melyek a királyt eretneknek nevezték. Másodsorban egy még jelentősebb okmánnyal: barátsági szerződéssel Franciaországgal. Ez legalább egy darabig ellensúlyozhatta a kialakulóban levő csehellenes szövetséget. Jóllehet a korabeli politikai viszonyok és az objektív feltételek még nem értek meg a „békeparlament” realizálására (a franciaországi

tárgyalások után már nem történik róla említés a forrásokban), ennek egyes alapelveiről, amint hamarosan meg-
látjuk, György a későbbiek során sem
mondott le.

„A KIRÁLYNAK ÚTJA IS LEGYEN KIRÁLYI...”

Podjebrad Györgynek nem adatott meg, hogy az uralkodás kellemesebb oldalait is kiélvezhesse. Nem jutott erre sosem ideje. De az olyan férfiút, akinek az uralkodás hivatása és egyben kedvtelése is, nem kell sajnálni. Nem szokta meg a pihenést, s nem is vágyik utána. Nem számíthat királyi rangjának sérthetetlenségére. Nem származik királyi vérből, ami még mindig nem jelentőség nélküli vonás egy uralkodónál, főleg amikor nem kevés azoknak a száma, akik maguk is szívesen tennék fejükre a cseh koronát. Nem veszíti el kezdeményező kedvét, de alig akad olyan sikere, amely tartósabb biztosítékot nyújtana számára.

A compactáták 1462. évi eltörlése természetesen kihatott a cseh állam nemzetközi helyzetére is. Nagyjából már ismerjük azokat a fontosabb lépéseket, melyeket György a fenyegető konfliktus elhárítására tett. Azt is sejtjük már, miért nem nyúlhatott a pápa teljes mértékben azokhoz az intézkedésekhez, amelyek a cseh királlyal szemben elfoglalt új álláspontjából következtek. A közép-európai uralkodók közül egy sem mutatott kedvet arra, hogy a harcmezőn találkozzék a cseh királlyal. A császár sem, valamennyi közt ő a legkevésbé. Minthogy többszörsen lekötölezettje Györgynek, közbenjár a pápai kúriánál, s mindenféle szankció elhalasztását javasolja. II. Pius enged, fél az üres gesztusoktól, melyek árthatnának a nagy törökellenes hadműveletről táplált

álmának, hogy az ő vezetése alatt mentik majd meg a kereszténységet „a legmocskosabb töröktől”, s ezzel tartós dicsőséget és elismerést fog biztosítani pápaságának. Enged, de mégis nyomatékosan kijelenti: „Nem türhetjük, hogy juhainkat egy ragadozó farkas falja fel.” A farkason Podjebradot érti, a szerencsétlen bárányok pedig az ő katolikus alattvalói, mindenekelőtt a lázadó sziléziai Boroszló, melyet a pápa 1463. március 29-i bullájával védelme alá vett.

Ezt a beavatkozást a cseh állam szuverenitásába Podjebrad György nem hagyhatta figyelmen kívül, már csak azért sem, mivel a pápa a bullában arra szólította fel a király alattvalóit, hogy semmiben se akadályozzák sem az ő sziléziai pártfogoltjait, sem a kelyhesség ellen prédi-

káló papokat, mégpedig tekintet nélkül a cseh királynak vagy bárki másnak adott esküjükre. Sőt, egy néhány nappal később kiadott külön brévében II. Pius pápa megtiltotta a boroszlóiaknak, hogy magukat Györgynek alá vessék. Hozzá kell tenni, hogy a két okmányt a boroszlói püspök, Jošt z Rožmberka sem fogadta túlzott lelkesedéssel. Ez a „kövér püspök”, nagy inyenc és őszinte hazafi, olyan politikai koncepciót követett, mely nem elégitette ki sem a boroszlóiakat, sem Györgyöt. A célja az volt, hogy megóvja az országot a háborús nyugtalanságoktól, s biztosítsa így a királynak a gazdasági megújulást és a stabilizáció terén elért eredményeit. E politika eszköze lett volna a katolikusok egységes nyomása mind a pápai kúriára, hogy egyelőre tartózkod-

jék minden meg nem felelő lépéstől, mind a királyra, hogy keresse a szentszékkal a kiegyezést. György nem tért ki a kompromisszumok elől, a compactáták kérdésében azonban nem engedhetett és nem is akart engedni. S minthogy most a pápai kúria sem engedhetett, a Rómával való kiegyezés, ahogyan ezt Jošt és a mérsékelt katolikusok elképzelték, pusztai illúzió volt.

A két álláspont, György és Jošt álláspontja, a nevezetes brnói általános országgyűlésen került szembe egymással, 1463 júliusában. A király megnyitó beszédében élesen tiltakozott a boroszlóiak védelmében kiadott bulla ellen s megindokolta, miért kell kitartania továbbra is a compactáták mellett, melyekhez koronázási esküje köti. Ha ő betartja a

régi előírásokat, be kell azokat tartania az egyháznak is, mert nem más, mint gyerekesség, ha a pápa eltörli a bázeli zsinat határozatait, melyek mind az ő, mind György elődeit kötelezték. Ez oknál fogva is meghagyja a rendeknek, hogy ne engedjenek közzétenni semmiféle processzust őellené, akinek jobban le vannak kötelezve, mint a pápának. — Az országgyűlés tanácskozásra vonult vissza, de nem kúriák szerint, amint szokás volt, hanem vallás szerint. Az utrakvisták szóvivője, Zdeněk Kostka z Postupic főúr, tömören fejezte ki a király teljes támogatását: „Te vagy a mi királyunk és urunk, s amit elrendelsz, abban segíteni akarunk neked.” György számára azonban sokkal fontosabb volt az az állásfoglalás, amit a katolikusok

nevében Jošt z Rožmberka volt hivattott előadni.

A katolikusok sem látják szívesen azt a feszültséget — jelentette ki Jošt —, amely meghiúsulással fenyegeti a király eddigi, békére irányuló politikájának eredményeit. Készek neki segíteni, de nem a pápa ellenében, ezért minél előbb egyezzen ki a pápai kúriával, úgy aztán nyitva áll majd az út a Boroszlóval való megegyezéshez is. György, aki Jošt egész beszéde alatt kezét térdén nyugtatta, ami haragjának közismert jele volt, válaszában álláspontját sokkal élesebben fogalmazta meg. A compactátákat, melyekre életét is kész feltenni, mégiscsak a zsinat adta ki, amelynek a pápa is alá van vetve. Egyedül a zsinatnak van tehát joga ebben az ügyben dönteni, s oda is fogja előterjesz-

teni, ha nem lesz más kiút. Podjebrad György még nemegyszer hangsúlyozni fogja a zsinat felsőbbbségét a pápa felett, mint ahogy ki fog tartani az állami szuverenitás modern követelménye mellett is, s kétségbe vonja bármiféle kívülről jövő beavatkozás jogosságát. Ezzel szemben a katolikus blokk képviselői már a brnói országgyűlésen kinyilvánították, hogy a középkori katolikus egyetemesség hanyatló rendszeréből indulnak ki. Nem lehet ezért meglepő, hogy Jošt a királynak adott válaszában a pápa fennhatóságát hangsúlyozta nemcsak a zsinat, hanem a császár és a többi uralkodó felett is. Az országgyűlés további lefolyásáról nincs elegendő értesülésünk. Bizonyos azonban, hogy a fenyegető szakítás ellenére a kölcsönös viszályokat lecsendesí-

tették, amiről mindenekelőtt azok a levelek tanúskodnak, melyeket az országgyűlés katolikus részéről intéztek a pápához és a császárhoz. Azt a kívánságot tartalmazták, hogy a pápa egyelőre ne fogja perbe Györgyöt, mivel a király a császár közvetítésével tájékoztatni fogja a szentszéket terveiről, melyek egyformán javára lesznek mind a királyságnak, mind az egyháznak.

A brnói országgyűlés volt Podjebrad György számára az első figyelmeztető jel, hogy a belső egységre, valamint a kelyhesek és a katolikusok közti egyensúlyra vonatkozó koncepcióját felborulás fenyegeti. Nem hagy fel ugyan külpolitikai aktivitásával, figyelemmel kíséri Marini misszióját és igen intenzíven vesz részt a birodalmi reformmal foglalkozó

előzetes tárgyalásokban, ugyanakkor azonban megtesz minden lépést, hogy a boroszlóiak ellenállását megtörje. Egy bizonyos fajta gazdasági blokádra törekszik, de katonai akciókba is kezd. Tolštejn várának eleste, amely Albrecht Berka z Dubé főúrnak, a boroszlóiak szövetségesének kezén volt, a lázadók városában pánikot kelt. Sürgősen azt kéri a pápai kúriától, hogy küldjön egy lehető „legteljhatalmúbb” legátust. A város helyzete már valóban aggasztó. Podjebrad György már Kladzko környékén van, Jošt püspök a maga semlegességével inkább árt a városnak, egyetlen támaszuk Lando Jeromos pápai követ jelenléte. Ráadásul György emberei elfogtak egy Jan z Visenburku nevű két-kulacsos nemest, akire a felségárulás

alapos gyanúja esett. A kínvallatás során a katolikus Jan z Visenburku beismerte, hogy a boroszlóiak nagy összegekkel megvesztegették őt, terelve ki a király és egész családja megmérgezését. Podjebradnak kezében van a bizonyíték, amely teljes megvilágításban mutathatja meg a boroszlóiak és a pápai követ álnok tervét a vezető főuraknak és a rendeknek, akiket e célból sürgősen Kladzkóba hívott gyűlésre a korona minden orszá-
gából. A „bemutató” azonban nem a rendezői elképzelések szerint ment végbe. Jan z Visenburku, akinek előzőleg gyóntatója megtiltotta, hogy beismerje azt, amit a kínvallatás során mondott, a gyűlésen visszavonta vallomását. Mégis kivégezték, noha halála inkább ártott Györgynek, mint használt, mivel a boroszlóiak-

nak alkalmul szolgált ideológiai harcuk kiterjesztésére.

A király távollétében Prágában is folyt vallási vita. Hilarius Litomeřický és Václav Křiřanovský magiszterek, az ún. felső, vagyis katolikus konzisztórium képviselői, a konvertitákra jellemző buzgósággal már néhány éve támadva védelmezték a katolikus érdekeket. Az egyetemmel szoros kapcsolatban álló alsó konzisztórium kelyhes magiszterei sem akartak azonban lemaradni mögöttük. Főleg akkor érezték magukat erre kötelezettnek, ha a király nem tartózkodott székhelyén. Annak ellenére, hogy a viták viharosak voltak, s hogy a cseh állam létérdekeiről volt szó, e viták színvonala aggasztó. A hazafias buzgólkodás mindkét oldalon nagy volt, az igazi hazafi-

ságot és az állam érdekét azonban mindkét fél a vallási elvnek rendelte alá.

A sziléziai események alakulása, az élénk prágai vitatkozások és más körülmények arra mutattak, hogy az 1464-ik év Podjebrad György számára már nem lesz egészen sima lefolyású. De sikerekkel is dicsekedhetett. Közülük valószínűleg a legnagyobb a Morvaországgal történt államjogi kiegyezés volt. Az 1464. január 13-i inkorporációs (bekebelezési) okmány elismerte a morva rendek egyenjogúságát a cseh rendekkel, s Morvaországot visszavonhatatlanul a Cseh Királyságba kebelezte be, hogy a jövőben semmiféle ürüggyel se szakíthassák el a cseh koronától. György halála után éppen ez az okmány lesz vita tárgya Mátyás király és a cseh állam képviselői

között. Másrészt viszont ugyanebben az évben egy, Györgyre nézve már kevésbé kedvező fejlődési folyamat jelei is feltűntek. Alakulni és aktivizálódni kezd a hazai ellenzék, és a külpolitikában balsikerek is mutatkoznak. A Franciaországgal megkötött barátsági szerződés nem ellen-súlyozhatta a „békeparlament” egész kudarcát, s végül II. Pius pápa röviddel halála előtt, 1464. június 16-án törvényszék elé idézte Györgyöt mint „méreggel teli” embert, akitől már semmi jó sem várható. A régi cseh krónikással szemben ezekben az eseményekben nem a Saturnus és Jupiter bolygók kedvezőtlen konstellációját látjuk, hanem egy újabb szakasz kezdetét György uralkodásában, amelyet a már hosszabb idő óta növekvő ellentétek eddiginél sokkal

élesebb összeütközései fognak jellemezni.

Anélkül hogy kételkednénk a vallásos meggyőződés belső erejében s a konkrét politikai operációkra objektívan kiható súlyában, a cseh király és katolikus ellenzéke között kialakult viszony okait egészen másutt kell keresnünk. A compactáták körüli vita ezen a síkon csak ideológiai ürügyül szolgált ahhoz a hatalmi harchoz, mely a katolikus főnemesség és az abszolutisztikus hajlamokkal rendelkező uralkodó között folyt, aki elvetette azt a rendi elméletet, hogy a király csupán első az elsők között. De Podjebrad György az adott viszonyok közt nem volt és nem is lehetett korlátlan, abszolút uralkodó. Végül is a főnemesség volt az, amely a trónra segítette. Mindkét val-

lásból igen sok főurat találunk a legfontosabb országos és udvari tisztségekben is. Uralkodásának legelejétől kezdve azonban a főurak csoportja az ő közvetlen környezetében állandóan kisebbedik. Ez a csoport két, viszonylag tömör részből állt: az egyiket kelyhes főurak képezték, a másikat néhány olyan katolikus főnemes, aki hajlandó volt mind együttműködni a királlyal, mind közvetíteni közte és a pápai udvar között. Az volt mindenekelőtt a fontos, hogy György az udvari és államapparátusban megüresedett helyek betöltésénél előnyben részesítette a maga köznemesi és polgári származású bizalmi embereit. Tehát nem a katolikusok vallásszabadságát korlátozta, hanem vezetőik hatalmi igényeit. A pápai kúria számára ez a körülmény

nem játszik szerepet, vallási elnyomásról beszél s egységes akciót igyekszik elérni a belső ellenzékkel.

Az egyéni ellenállásnak Györggyel szemben nem volt reménye a sikerre, amit szemléltetően igazolt mind Albrecht Berka z Dubé főúr esete, mind Hynek Bítoský z Lichtenburka morva főnemes lázadása 1464-ben. Mindketten váruk elvesztésével fizettek a szembeszegülésért. Ezért az ún. „Zelená Hora-i Szövetség”, amely 1465 novemberének végén alakult meg, kezdetnek a közvetett ellenállás taktikáját választotta a hazai és külföldi országgyűlésekre eljuttatott különböző tiltakozások és fellebbezések formájában. A szövetség élén formálisan a két Rožmberk, Jan és a boroszlói püspök, Jošt állt, a tényleges befolyást azonban

hamarosan Zdeněk ze Šternberka ragadta magához, aki ettől kezdve a király leg-határozottabb ellenfelei közé fog tar-tozni.

Először úgy látszott, hogy II. Pius utódja, II. Pál pápa nem fogja fokozni a feszültséget a cseh kérdésben. De a Boroszlóbból kiinduló intenzív csehellenes agitáció, a Carvajal bíboros körüli be-folyásos kúriatagok nyomása és Hynek Bítovsky veresége, aki Rómában panaszt emelt, ezeknek az elképzeléseknek hamar véget vetett. 1465 augusztus elején Györ-gyöt mint eretneket újból a szentszéki törvényszék elé idézték, s december 8-án a pápa György valamennyi alattvalóját felmentette a cseh királynak tett minden eskü és kötelező engedelmesség alól. A hiú pápát minden bizonnyal sértette,

hogy a cseh király elfelejtett üdvözlő követtséget küldeni megválasztása alkalmából. Amikor Podjebrad György ráébredt erre a hibájára, már késő volt. Pál pápa december közepén a király követét e szavakkal fogadta: „Miként merészeled, te fickó, királynak nevezni előttünk az eretneket, akit mi elítéltünk?”

A kocka tehát el volt vetve. Az újabb processzust egy széles körű diplomáciai akciónak kellett volna megakadályoznia, melynek irányításával Mairt bízták meg. A kiút ez alkalommal a birodalmi gyűlés lett volna, melyen a császár és más fejedelmek megpróbálják békéltető tárgyalás révén megoldani az elmérgesedett viszályt. Ez okból a királyhoz közel álló körökben szóba kerültek bizonyos változások is György egyházpolitikájának

eddiggi irányvonalában, amint erről főként a Mátyás király megbízottjaival Nagyszombatban folytatott tárgyalás tanúskodik. Ennek előterében ugyanis már nem a compactáták álltak, hanem az a kívánság, hogy a pápa új érseket nevezzen ki a kelyhesek és a katolikusok számára. György viszont azt ígérte, hogy biztosítja a hajdani egyházi vagyon visszaadását és az egyházi tizedek fizetését. Minden valószínűség szerint csak a lehetőség előzetes felvetéséről volt szó, amit Mátyás megbízottai kedvezően ítéltek meg; ez a lehetőség ugyan 1471-ben újból felmerült a szász követség római tárgyalásán, de Podjebrad számára belpolitikai szempontból nem volt kivihető.

A Mair által irányított propaganda-kampány része volt az a reprezentatív cseh

követség, amelynek az európai uralkodói udvarokban tett körútja során ha nem is segítséget, de legalább rokonszenvet kellett volna szereznie a cseh király politikája számára. A követség, melyet György sógora, Lev z Rožmitálu vezetett, az 1465—1467-es években ugyan megvalósult, de konkrét eredményei nem voltak túl jelentősek. Eközben a prágai udvar sem volt tétlen. Újabb ösztönzést kapott a király külpolitikája Řehoř Heimburch jöttével, aki az egyre inkább az ellenkező oldal felé hajló Mair helyét vette át.

Heimburch, a jogász, politikus és humanista, kétségtelenül korának egyik legfigyelemreméltóbb alakja volt. Szinte mindig a pápaellenes oldalon találjuk, noha ő is katolikus volt. Elsősorban mint

jogász tett hírnévre szert, nem kevésbé jelentős azonban humanizmus-alkalmazása sem, mely sok szempontból pozitívan különbözik a kezdődő közép-európai humanizmus stilisztikai formalizmusától és dagályos ékesszólásától. Heimburk mint a konciliarizmus határozott híve, a zsinathoz való fellebbezésre is gondolt, kezdetnek azonban előnyösebbnek vélte Magyarország, Csehország és Velence törökellenes koalíciójának létrehozását. Nyilván túlbecsülte erőit és befolyását Velencére. Noha tervezete hajótörést szenvedett s noha végül szakított a cseh királlyal, nemzetközi röpiratkampánya igen élénk visszhangot váltott ki. Manifesztumaiban, melyek széles körben ismertté váltak, igyekezett meggyőzni a közvéleményt, hogy a Róma

és Podjebrad György közti konfliktusban nem egy magánember ügyéről van szó, hanem politikai vitáról, melynek oka az egyház beavatkozása egy állam szuverenitásába. Ugyanakkor igyekezett Györgyöt úgy feltüntetni, mint „szerfözlött okos, szilárd és jámbor” királyt, aki visszautasítja a szokásos jogi eszközöket a maga védelmezésére a római kúriánál. „Hiszen egy becsületes férfi igaz védelme ártatlanságának bebizonyítása kell, hogy legyen”, s megemlíti ezzel kapcsolatban a király kijelentését: „Hagyjuk a papokra, írókra és ékesen szónoklókra az ilyen praktikákat. A királynak útja is legyen királyi . . . ”

Heimburk szavának nagy súlya volt, de mégsem tudta megállítani az eretnek uralkodó elleni egységes front lázas diplo-

máciai előkészítését. A nürnbergi birodalmi gyűlésen 1466 novemberében György még ellensúlyozni tudta a pápai követ, Fanti de Valle befolyását, nem tudta azonban megakadályozni, hogy még ugyanazon év decemberében II. Pál pápa ne fossa meg őt ünnepélyesen királyi tisztétől s ne zúdítsa reá minden lehetséges büntetést. Most már csak az volt a kérdés, melyik szomszédos uralkodó vállalkozik arra, hogy az egyház világi karjának szerepét játssza.

Amikor ezt a tisztet egymás után visszautasította a császár, a lengyel király és a német fejedelmek, csak Mátyás király maradt, aki már 1465. október 2-án azt ígerte a pápának, hogy kész háborút viselni „akár a csehek, akár a török ellen”.

Nem könnyű kibogozni az indítékokat és motívumokat, melyek Mátyást erre a lépésre készítették. Bizonytal befolyással voltak rá, de nem döntő mértékben, azok a kevésbé jó tapasztalatok, melyeket akkor szerzett, amikor volt apósa az ő királyi jogkörébe avatkozott.

Figyelembe kell azonban venni, hogy súrlódási felületek akkor is voltak, amikor már Mátyás szilárdan kezében tartotta a hatalmat. Az ő hazai ellenzéke nemegyszer éppen Györgynél keresett támogatást, s ezenkívül a feszültség állandó forrását képezték az ún. „bratřik-ok” csapatai is, melyek többnyire a mai Szlovákia területén tevékenykedtek, noha György viszonya a „bratřik-ok” mozgalmához állandóan változott. Külön fejezetet érdemelne Mátyás viszonya a pápai

kúriához s tevékenysége országa védelmére a török veszedelemmel szemben. Egyáltalában nem mondhatjuk, hogy Mátyás király csupán vakon teljesítette a szentszék parancsait. Látszatra engedelmes hűbérese volt, valójában azonban nem engedett beleszólást állama belügyeibe, ide értve a magas tisztségek betöltését, s a pápai udvar ellenzése és kifogásai dacára keresztül tudta vinni szándékait. Másrészt viszont a pápával való szoros kapcsolat külpolitikai kérdésekben Mátyás számára nagyon is kifizetődött. Ennek köszönhette az óriási pénzügyi segélyeket, melyek nemcsak a török elleni háború, hanem a csehellenes keresztes had céljait is szolgálták. A ránk maradt elszámolások arról tanúskodnak, hogy a Tolfánál akkoriban felfedezett timsó-

telepek jövedelmének jelentős része éppen Magyarországra került. Semmi kifogás nem lehet ez ellen, ha Mátyásnak sikerült azt elérnie, hogy az addig Magyarországról Rómába áramló pénz ez egyszer irányt változtasson. Kérdés azonban, javára volt-e az országnak, ha ez a pénz Mátyás expanzív politikájának fedezésére is szolgált.

Cseh történészek gyakran hangoztatták, hogy Mátyás ahelyett hogy országát a török veszedelem ellen védte volna, inkább közép-európai szomszédai-val szemben folytatott hódító politikát. Nem szabad azonban figyelmen kívül hagyni, hogy Mátyás a török ellen is harcolt, ha nem is olyan mértékben, amint azt országa érdeke megkívánta. Megfelelnek arról is, hogy Mátyás-

nak mindig valamiféle ütköző szerep jutott egy olyan veszedelemmel szemben, amely nem csupán Magyarországot fenyegette. Mátyásnak kellett Európa jelentős része keresztény védelmezőjének lennie, anélkül, hogy — a hasonlóan veszélyeztetett Velencét kivéve — más uralkodóktól hatékony segítséget kapott volna. Nem volt hiány messzemenő tervekben a különböző törökellenes konföderációk létrehozását illetőleg, de csak a szavaknál maradtak. Ha ezek a meggondolások helyesek, hipotetikusán megpróbálhatjuk megmagyarázni, miért szánta el magát Mátyás katonai fellépésre György ellen. A török elleni harcok során szerzett tapasztalatai révén arra a következtetésre jutott, hogy ez irányban legalábbis nagy kockázatot vállal magára. Ha a törökkel

szemben megsemmisítő vereséget szenvedne — s ezzel az eshetőséggel számolnia kellett —, elvesztené ezáltal tekintélyét és befolyását Közép-Európában is, s ráadásul belső pozíciója is meggyengülne. A csehellenes keresztes hadjárat szintén nem volt kockázatmentes, itt azonban több reménye lehetett a sikerre, főleg ha a cseh főnemesség, amint még meglátjuk, maga kínálja fel neki a cseh koronát. Ezenkívül, s ez ugyanolyan fontos volt, Mátyás a cseh eretnekek elleni „szent” háborúra a szentszéktől további pénzügyi segítséget követelhetett. Megérteni Mátyás indítóokait még nem jelenti azt, hogy azokat helyeseljük is. Podjebrad György elleni katonai akcióit objektívan nem lehet másként értékelni, mint expanzív hódító harcot, amely a maga lé-

nyegét az ideológiailag regresszív egyházi egyetemesség szolgálatával palástolja.

Egy kissé elébe vágunk az események kronológiai sorrendjének, mivel nagyjából 1467 végéig a római kúria a magyar királyt inkább a maga törökellenes terveiben vette számításba. Eddig az időpontig csak a hű Boroszlóra támaszkodhatott s főleg a Zelená Hora-i szövetség hatalmi csoportosulására, amelyet már nem elégítettek ki György engedményei, és amely egyre nyilvánvalóbban katonai ellenállásra készült. Amikor 1467 márciusában Zdeněk ze Šternberka főurat a pápa megerősítette a Zelená Hora-i liga kapitányaként, s amikor néhány nappal később a szokásos húsvéti kiátkozásban Podjebrad György is szerepelt egész családjával együtt, már nem le-

hetett kétséges, hogy a dolog komolyra fordul.

György először tiltakozó fellebbezést jelent be a szentszéknél s tudomására hozza, hogy esetleg a zsinathoz fog fellebbezni. E célból felújította a tárgyalásokat Franciaországgal, de a várt eredmény nélkül. Kedvezőbben végződött tárgyalása Kázmér lengyel királlyal, akit a liga és a pápa szintén meg akart nyerni. Kázmér nem engedett a csábításnak annak ellenére sem, hogy kilátásba helyezték neki a cseh trónt öröklési igényei alapján (ugyanis Utószülött László király húgának volt a férje), ellenkezőleg, azt ígérte Györgynek, hogy elküldi Csehországba közvetítőjét.

György elhatározta, hogy teljes erővel fellép a Zelená Hora-i liga ellen. 1467.

április 20-án hadat üzent neki s néhány hónap leforgása alatt bevette a liga számos megerősített helyét Közép-Csehországban. Ugyanezen idő alatt azonban a liga erősödött a nagyobb morvaországi városok és a nyugat-csehországi Plzeň csatlakozásával, valamint azokkal a katolikusokkal, akik Rüdeshelmi Rudolf pápai legátus fenyegetéseinek hatására felhagytak eddigi semlegességükkel. A melléktartományokban Györgynek váltakozó sikerei voltak. Amíg csapatai Viktorin nevű fia vezetésével június közepén Ząbkowice Śląskie mellett megverték a boroszlóiakat, addig a felső-luzsikai Vojerce és a morvaországi Spilberk várak helyőrsége védekezésre kényszerült. Egészben véve azonban a helyzet ura maradt s könnyen leküzdötte mind a ke-

resztes hadak szórványos betöréseit, mind a hatástalan gazdasági blokád következményeit. Utoljára maga a Zelená-Horailiga volt az, amely örömmel vette a lengyel közvetítést s így novemberben fegyverszünetet kötött Györggyel, melyet aztán 1468. május 26-ig meghosszabbítottak.

Csupán fegyverszünetről volt szó, még hozzá a téli időszakban, amikor a harci kedv rendszerint csökkent. Ez azonban nem vonatkozott Viktorin hercegre, a király fiára, aki 1468 januárjában seregével betört Ausztriába, s nagyobb nehézség nélkül hatalmába kerítette a Dunától északra fekvő területeket. Nem volt ez éppen a legszerencsésebb hadművelet. A kárvallott császár Mátyáshoz fordult segítségért, akinél hasonló szándékkal

már korábban Zdeněk ze Šternberka és Tas z Boskovic olomouci püspök is megjelent. Mátyás, aki éppen ezt megelőzőleg számolt le hazai ellenzékével, megragadta az alkalmat, s március utolsó napján hadat üzent Viktorinnak. Az egymással szemben álló seregek összetétele különböző volt. Mátyásnak főleg lovascsapatai voltak, míg a cseh sereget elsősorban a mozgó szekértáboros gyalogság képezte. A hadjárat ezért kezdettől fogva pozíciós jelleget öltött, s nagyrészt kisebb összecsapásokra s várak és városok körülzárására korlátozódott.

Az első sikert Mátyás érte el, sikerült ^{kor} körülzárnia Viktorin csapatait a třebiči kolostorban. Viktorin ugyan június közepén csatlósainak kisebb részével a körülzárásból kimenekült, de seregének leg-

nagyobb része fegyverletételre kényszerült. Podjebrad György számára ez nagy veszteség volt, mivel elsősorban lovascsapatait veszítette el, s ezekből úgylis kévéssel rendelkezett. Ezt a kudarcot továbbiak követték. Felső-Luzsicában megadta magát Vojerce, Sziléziában Ząbkowice Śląskie, Csehországban elesett Polná, Morvaországban pedig az Olomouc melletti Hradiště kolostor. Györgynek voltak ugyan sikerei is, így például megvédte Uherské Hradiště városát s bevette Konoپیštět, de 1468 végén helyzete nem volt túl rózsás. Mégsem akarta elismerni, hogy a háborúnak vallási motívumai is vannak, s jobban bízott a diplomáciai tárgyalásokban, mint a cseh öntudat spontán fellendülésében a kelyhes lakosság körében; ezt az öntudatot a huszita

győzelmek dicsőségét felidéző írások is ösztönözték.

A cseh országrészek váratlan megrohanásával Mátyás a hadjáratot gyorsan akarta eldönteni a maga javára, hogy a megszerzett cseh koronával nagyobb esélye legyen a birodalmi királyi trónra. Špilberk bevétele után azonban a hadiszerencse elpártolt tőle. A kemény télben seregét Vilénovnál körülzárták, így nem maradt számára más hátra, mint alkudozást kezdeni Györggyel. Ez nagyvonalúan és szokatlanul dőren viselkedett. Nemcsak hogyszabadon engedte Mátyást, pusztá királyi szavára, hanem még hozzájárulását is adta annak jelöléséhez a birodalmi királyi székre. Érvényes lehet-e azonban a többszörösen kiátkozott eretneknek adott szó? Mátyás, miközben az

Olomouc és Sternberk között áprilisban sorra került találkozáson arról biztosította Györgyöt, hogy Rómában minden erejét latba fogja vetni a kibékülés érdekében, ezalatt titokban tárgyalásokat folytatott a Zelená Hora-i ligával, amely — attól való félelmében, hogy az adott helyzetben magára maradna — felajánlotta neki a cseh koronát. Mátyás ezt elfogadta s 1469. május 3-án cseh királlyá választatta magát.

Ilyen helyzetben az év végéig kötött fegyverszünet nem lehetett hosszú életű. Júliusban újból megindult a hadakozás s ismét váltakozó sikerrel mindkét fél számára. Viktorin herceg ugyan árulás folytán fogságba esett, de a hírnevéen esett csorbát György kisebbik fia, Jindřich kiköszörülte, amikor győzelmesen végig-

vonult Felső-Luzsicán, Szilézián s behatolt egészen a Vág középső völgyébe. Sőt az új, 1470-ik évet Podjebrad György új adag optimizmussal kezdhette el. Tárgyalásai Kázmér lengyel király elsőszülött fiának, Ulászlónak trónutódlásáról a cseh királyi székben, egészben véve reményt keltően haladtak, a császár és Mátyás szövetsége gyöngülőben volt s egyes német fejedelmek maguk ajánlották fel közbenjárásukat a pápai kúriával való tárgyalások felújítása érdekében. György valószínűleg már ez idő tájt letett arról a gondolatról, hogy trónját tulajdon fiainak biztosítsa. Az öregedő és betegeskedő ember államférfiúi óvatossága, vagy csupán diplomáciai manővereinek egyike volt-e ez? Inkább az első, de azért ez még távolról sem a rezignáltság tünete.

György megreformálja az ország kén-
szenléti erejét, s támadásba megy át.
Májusban sikerül utánpótlással ellátnia
a még mindig körülzárt Uherské Hra-
diště városát s behatolnia a mai Nyugat-
Szlovákia területére. Mátyás kitér a döntő
ütközet elől, s visszautasítja György kihí-
vását párbajra, ő, aki nem habozott birkó-
zásra kiállni a nyilvános piactereken sem.
György ezért arra gondol, hogy a harcok
színterét Magyarországra helyezi át, de
aztán hirtelen Sziléziába indul, hogy ellen-
felét nyílt harcra kényszerítse. Mátyás
azonban más taktikához folyamodik.
Augusztus második felében betör Cseh-
országba, s gyors meneteléssel Kutná
Hora felé közeledik. Itt megállásra kény-
szerítik azok a csapatok, melyeket Jo-
hanna királynénak sikerült idejében ki-

állítania, s ekkor ugyanolyan gyorsan Morvaországba vonul vissza, nehogy újból körülzárják.

Mindkét oldalon nyilvánvaló rezignáltság uralkodik, mivel a szövetségesek túlságosan állhatatlanok s mindkét ország túl kimerült. György azonban hamarosan ismét elemében érzi magát, újból egy elfogadható kompromisszum körvonalai bontakoznak ki előtte. Ilyen reménységek közt hal meg 1471. március 21-én, a belső bizonytalanság és nyugtalanság ugyanolyan állapotában hagyva hátra a cseh országrészeket, mint amilyenben leledzetek akkor, amikor kormányzásukat kezébe vette . . .

*

Egy levélfogalmazvány, amelyet 1467 elején Heimbuk készített, színes képek-

ben festi le a cseh király uralkodásának eredményeit: „A mezők, melyek valaha sűrű tövisek alatt megműveletlenül heverének, de oltalmazó kezünk alatt gyakran felszántattak, gazdag aratást adtak; a szőlőskertek, melyeket valaha a szőlőmunkások elhanyagolának, már dús termésben bővelkednek; a művészek és kézművesek, kik valaha ínséggel küszködtek, minthogy a szegény nép nem vala képes méltó árat fizetni munkájuk eredményeiért, most alig képesek szorgos tevékenységükkel kielégíteni az emberek kívánságait; a kalmárok, korcsmárosok, szabók és szolgák, hazaiak és idegenek, bőséges szolgálatban naponként gazdagodnak; a bányák az ő munkásaikkal együtt olyan hasznot hoznak, hogy reményleni lehet, hamarosan visszajövendők a régi idők,

mikoron a királyság bányáinak kincsei egészen Rómáig eljutának.” Távol áll tőlünk, hogy elragadtassuk magunkat eme idilli kép által, melynek propaganda célja túlon túl nyilvánvaló. Aligha vitathatjuk el azonban Podjebrad Györgytől, hogy valóban erre törekedett, hogy ez uralkodói programjának lényeges része volt.

Olyan korban élt és nőtt fel, amelyben a huszitizmus eszményei elhalóban voltak. Őszintén hívő kelyhes volt és maradt, de a reálpolitika csak nagy ritkán tudott mit kezdeni az eszményekkel. Szokatlanul toleráns uralkodó volt, amit nem csökkenthet az a megállapítás, hogy ilyennek kellett lennie. Mint széles látókörű politikus, teljes mértékben megértette az állam szerepét a kezdődő európai változásokban. Az állam volt számára a legfontosabb,

az állam, amely még jelentős mértékben — s hogy is lehetne másképpen? — összefonódott az ő személyével. Fel tudta fogni, hogy az uralkodó nem érthet mindenhez. Felekezetre való tekintet nélkül választotta meg tanácsadóit, akik ismereteikkel és tapasztalataikkal hasznára lehettek. Nem arra kellettek neki, hogy hízelegjenek. Gondosan mérlegelte javaslataikat, s józansága ellenére kész volt kiállni olyan koncepciók érdekében, amelyek meghaladták az ő és kora lehetőségeit.

Amennyire nagyvonalú tudott lenni a külpolitikában, annyira józanul viselkedett azon a téren, ahol a középkori uralkodók egymást felülmúlni igyekeztek. György udvara — lehet, hogy a huszita szigorú egyszerűsége jegyében, lehet, hogy a kincstár állapota miatt —

szerény volt. Tekintet nélkül azonban egyikre is, másakra is, a külföldi követségeket Prágában költséget nem kímélve fogadták, ami nyilván már akkor olyan erős hagyomány volt, hogy nem lehetett megszegni. IV. Károly császárral szemben Podjebrad György nem járt kopottas ruhában, mert ezt mint „felkapaszkodott”, nem engedhette meg magának. A személyes érintkezésben egyszerű és egyenes lévén, szívesebben látta maga körül a hasonszőrű embereket, mint a civakodó teológusokat és udvari versfaragókat. Ezzel még nem azt akarjuk mondani, hogy népi uralkodó volt, amint ezt egyes régebbi cseh történészek előszeretettel hangsúlyozták. Podjebrad György volt a leg-hatalmasabb hűbérúr a cseh királyságban. S minthogy a király nem is lehetett más,

mint a leghatalmasabb hűbérúr, egyáltalában megfontolandó, helyes-e beszélni az illető uralkodó népi vagy nem népi voltáról.

Podjebrad György a művészetek iránt nem tanúsított túlzottan lelkes megértést, és ez jelentős mértékben vonatkozik a pusztá létért küszködő prágai egyetemhez való viszonyára is. De ebben az esetben is mérlegelni kell a szélesebb összefüggéseket, s nem szabad beérni azzal a megállapítással, hogy György a kultúrát tekintve nem volt IV. Károlyhoz fogható uralkodó. Miként a cseh állam a katolikus világon belül külön zárt terület volt vallási értelemben, ugyanúgy volt kulturális értelemben is. Amíg azonban az előző esetben kívülről szigetelték el, addig az utóbbi esetben inkább szándékos belső elszige-

teltségről beszélhetünk. A széthulló huszitizmus nem volt képes magából újabb kultúrát kitermelni, s ezért inkább a múltból vett kölcsönzésekkel segített magán. Az ortodox kelyhesek minden újra és idegenre bizalmatlanul tekintettek, mint-hogy az ilyen ösztönzések az ellenséges külföldről jöttek. Egy-két tehetséges értelmiségi pedig nem befolyásolhatta az egész helyzetet.

Talán eléggé világosan vázoltuk, hogy Podjebrad Györgynek mint cseh királynak nem volt olyan korlátlan hatalma, hogy akaratát maradéktalanul érvényesíthette volna. Uralkodásának egész ideje alatt erős belső és külső erők álltak vele szemben, melyeket terveinél figyelembe kellett vennie. Nem volt hazarder politikus, sem egyszerű figura a trónon.

A békés egymás mellett élés híve volt anélkül, hogy — mint egyébként minden politikusnak — az lett volna a szívéen, ami a száján. Híres kompromisszumait nem gyengeségből vagy kizárólagosan egyéni érdekekből kötötte. Segítségükkel a cseh országrészek számára hosszú időn keresztül sikerült biztosítania a békét, a belső nyugalmat s ezzel együtt a gazdasági stabilitást is.

Az uralkodás művészete nem éppen a legkönnyebb. Ebben a „szakmában” még senki sem vitte annyira, hogy teljesen ki-elégítse valamennyi alattvalóját, s hogy valamennyi történész egyhangúan dicsérje. Ha azonban egyes személyiségekről azt állítjuk, hogy „teljesítették történelmi szerepüket”, méltán elismerhetjük ezt erről a feudális monarcháról is.

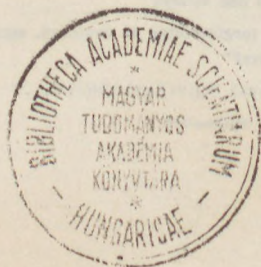
IRODALMI TÁJÉKOZTATÓ

Podjebrad Györgyről és a cseh történelem 1434—1464. közti szakaszáról alapvető munka *Rudolf Urbánek* hatalmas négykötetes műve: *Věk poděbradský*. Prága 1955—1964., amely gyakorlatilag valamennyi hozzáférhető és ismert levéltári és egyéb anyagra épült. *Urbánek* néhány fontos kérdéssel külön monográfiákban is foglalkozott, mint *Konec Ladislava Pohrobka*. Prága 1924., *Dvě studie o době poděbradské*. Prága 1929. stb., továbbá *Husitský král*. Prága 1926. c. népszerű tudományos könyvében vázolta György király életének eseményeit. *Urbánek* fő műve nem öleli fel György uralkodásának utolsó éveit. Erre lásd *F. G. Heymann: George of Bohemia, King of Heretics*. Princeton, New Jersey 1965. c. szakavatott művét, melyben a 621—655. oldalakon szinte a teljes irodalmat és a kiadott forrásokat is közli. A legújabb nagyobb munkák közül, melyeket *Heymann* már nem használhatott fel,

megemlített *F. Šmahel*: Humanismus v době poděbradské. Praha 1963. c. műve, valamint egy jubileumi kiadvány: Všeobecná mírová organizace podle návrhu českého krále Jiřího z let 1462—1464., amely 1964-ben jelent meg Prágában több nyelvű kiadásban. Végezetül megemlített *Václav Vaněček*: Eine Weltfriedensorganisation nach den Vorschlägen des böhmischen Königs Georg von Podiebrad und nach den Ideen des Johannes Amos Comenius. Berlin 1963. c. munkája.

TARTALOMJEGYZÉK

Bevezetés	5
„A férfi, akit a királyság legnagyobb része követ”	8
A trón felé vezető út	37
A kétféle nép királya	67
„Inkább megfontoltan és óvatosan, semmint fegyverrel”	100
„A királynak útja is legyen királyi . . .”	135
Irodalmi tájékoztató	182

A kiadásért felelős: az Akadémiai Kiadó igazgatója

A szerkesztésért felelős: Zrinszky Lászlóné

Műszaki szerkesztő: Bogdán István

A kézirat beérkezett: 1967. IX. 1.

Terjedelem: 2,12 (A/5 iv) Példányszám: 5000

Alkalmazott betűtípus: New Times

67.64350 Akadémiai Nyomda, Budapest

Felelős vezető: Bernát György

